ढोल

आदिवासी चेतनेचे नियतकालिक

देहवाली

अंक : ४

प्रतिज्ञा

भारत माँ देस हाय।

माँ देसावे माँ जीव हाय।

आँय आदिवासी हाय. इया मान खेरो अभिमान हाय।

आँम गोरीब, नाजवाल हाय पेन नोबलो नाहाँ।

आदिवासी जोमातीपे माँ जीव हाय।

आदिवासी जमातीपे माँ मजबूत विश्वास हाय।

आदिवासी जमाती भास्या, रूडि धारो

रितभात आन तियाहाँ जीवनामेने हाऱ्या गोठ्या

इयाहां मानं अभिमान हाय।

आन तियाहाँ जतन केरूलों माँ काम हाय।

आदिवासीपे अन्याय वेअयोंत मान सेन नाँय वे

आमाँ बाठ्या आदिवासी जमाती एक हाय।

आँय आदिवासी जमातीही मेऱ्यो अरसपरस दोस्ती

मोया आन हाऱ्या भावना वादावूली कोसिस केंहे।

आँय माँ वोतनामेनें उठनारों नाँय

जोंगोल वाचावूलों माँ काम हाय।

स्वतंत्रता इ आदिवासीही कुदरती देन हाय।

स्वतंत्रता इ मान घटनाँय देदली हाक हाय।

आन आँय ती मिलवूनारोज एहेंकी आँय प्रतिज्ञा कि हूँ।

भगतसिंग पाडवी, मुंबई

आदिवासी बोलीभाषेचे नियतकालिक

देहवाली आवृत्तीचे संपादक : श्री चामुलाल राठवा

भाषा संशोधन-प्रकाशन केंद्र

ढोल : आदिवासी चेतनेचे नियतकालिक
देहवाली : अंक ४ : मे २००४

प्रकाशक
भाषा संशोधन-प्रकाशन केंद्र
६, युनायटेड अॅव्हेन्यू, दिनेश मिलजवळ
वडोदरा- ३९० ००७

मुद्रक
आकार ऑफसेट
दांडीया बाजार, वडोदरा- ३९० ००१

मूल्य
प्रति अंकी रु. १५/-

संपर्क
भाषा संशोधन-प्रकाशन केंद्र, ६ युनायटेड अॅव्हेन्यू, दिनेश मिलजवळ, वडोदरा- ३९० ००७, गुजरात.
श्री चामुलाल सी. राठवा, मु.पो. खांडबारा, ता. नवापूर, जि. नंदुरबार ४२५४१६ महाराष्ट्र फोन न. ०२५६९-२७०४९४
ग्रामविकास सेवा केंद्र, तलाठीचाल, खोचरपाडा रोड, सेलंबा ३९३०२५ फोन नं. ०२६४९-२५४७९९

अनुक्रमणिका

ढोल ईं भास्या नियतकालिक नाहां

बेन ओडी वोरेहें देहवाली ढोल नियतकालिक बोंद आथों. आन खेल लांबा समयाकी आज आमाँ देहवाली ढोल नियतकालिका चौथो अंक काढी रियाहा.

आजलूग आपो वाचक भायातूहन आमांही ने देहवाली तीन अंक देदा आन आपोहीं ते वाच्या. तिहिमेने आमाही एहेंकी अंदाज काड्योहों का आपो होमेनें काही वाचक भायात एहेंकी होमजूताहा का ढोल इं देहवाली भास्या नियताकालिक हाय. बडोदा भाषा संस्थामार्फत आमां इया देहवाली ढोल पुरमाणेंज डुंगरी भिली, पंचमहालीभिली, राठवीभिली, कुंकणा-डांगी, भांतू, देहवाली, पावरी आन बंजारा इयो भास्याहाँम ढोल इं नियतकालिक काडताहा. आपो नंदूरबार जिलांम देहवाली आन पावरी भास्याहांम आमां इं नियतकालिक चालवूताहा. इहींमे आमाँ आपो भागांम चालनाऱ्या आदिवासी भास्याहां वोलोखबी देताहा तिहिंमे आपो भायातूहूँन एहेंकी लागेहे का इं भास्या नियतकालिक वेरां जोजवे. पेन ढोल इं भास्या नियतकालिक नाहाँ. इहींमे आमां भास्यांहाँ वोलोख ता देताहाज पेन आपो भागामेऱ्या आदिवासी जमातीहीं रितिरिवाज, इतिहास, सोणातिवार, देवदेवता, आदिवासीहीं शिक्षण, नोवा कायदा इयाहाँ माहीतीबी देताहा. आदिवासी समाजा इत्तर समस्याहांबी इहींमे आमां विचार मांडताहा. गुजरात, राजस्थान, मध्यप्रदेश इया राज्याहाँम जे आपो आदिवासी भायात रेताहा तियाहाँ माहतीबी आमां इया ढोल नियतकालिकांम देताहा.

आजलूग बिहरा लोकाही इंग्रजी, हिन्दी, गुजराती आन इतर बिगर आदिवासी भास्याहाँम आदिवासीहीं माहती लिखली हाय. आजलूग आदिवासीहं माहीती तियाहां भास्याहाँम लिखायी नाहां. तिया केअतां ढोल मारफत आदिवासीहीं माहती तियाहांज भास्याहाँम देवूली आमां कोसिस हाय. आपो आदिवासी भायातूहूँमेनें जियाहाँन आपो भास्या अभिमान हाय तियाहाँन आपो भास्यामबी बुक लिखान रियाहा इया अभिमान जाणांयाँ जोजवे आन आगलारी पीडील आपो भास्यामबी बुक लिखला हाय इया नोंद सापडां जोजवे एहेंकी आमाँ मोनांम विचार हाय.

आदिवासी देहवाली आन पावरी भास्यामेऱ्या इं ढोल नियतकालिक आपो नंदूरबार जिलामेऱ्या देहवाली आन पावरा समाजापुरतोंज नाहां. इयी भास्यांहा माध्यमाकी आमाँ आपो देसामेऱ्या बाठ्याज आदिवासी जमातीहीं समस्याहां विचार केअनारा हाय. देसामेऱ्या बाठ्याज आदिवासी जमातीही भायातूहूँपे नोजोर थोवीन आमाँ इं नियतकालिक चालवूनारा हाय. आपो बाठाज आदिवासी वाचक भायात इया कामाँम आमनेहें मोदात केअनारा एहेंकी आमाँहाँन आस्या हाय.

आपकी जय

चामुलाल राठवा

देवेंद्र वसावा

ओस्तित्त्वा लोडाय

बळवंत वसावे

डॉर्विन इया विचारवंताँय एक खुब कामी गोठ आखली हाय. 'जो बोठी गोठीहींम मोजबूत री तो टिकी.' तेहेंकीज बोकडा भोग देतेहें, पेन वाग, सिहों, आथी इयाहाँ भोग नाहाँ देतें. एहेंकी संस्कृताम एक सुभाषित हाय.

इया गोती आन् बादी युगाम आपो ठाण, आपो ओस्तित्त्व कायोम थोवूलों तों टिकवूलों एटले पोरू स्थितीआरी लोडूलों सारकों हाय. इया बादी युगाम आपो एखला रिया ता आपो बोठाहाँय एकठो विन कोसिस केराँ जोजे. विकास केराँ जोजे.

भारत-पाकिस्तान एहेंकी भाग पोड्या तिया टेमाप आपो देसाम आह्ले निर्वास्यें (सिंधी-समाज) आरी वाय बिडारी लिन आलें. पेन तियाहाँय बोठाहाँय एकहोब वीन काम केअयों ता ते बोठा आज हारायो रेताहा. ते आपनेहेंन मोजरी कीन जीवतां नाहाँ देखाता.

जोगाम युरोपामेने खासकीन जर्मनी इसा देसामेऱ्या बारे पोडला निरवास्याहाँय (ज्यू समाज) उबों केअयों. 'इस्रायल' ई देस आज तियाहाँ मेहनोतीप टिकी रियोहों बादी आखी का बेन नेत बेनादेख खूब टोला, माहूँ नेत वोसतू आल्या. तिहींमेऱ्या केडातेबी जीत वेनारी आन् बाक्याहाँ हार वेअनारी.

बिजा माहायुद्धाहाँयलूग इंग्लडाँय तियाहाँ साम्राज्य दुनियाँम एकठोरिन वेपार तेहेंकीज लश्करा जोराव तियार केअयों. केडा अस्तित्त्व टिकवाँखातोर लोड्या, केडा जोर देखावाँखातोर लोड्या, केडा जोर टिकवाँखातोर लोड्या.

आपो देस्यामेऱ्या नेताहाँय लोकाहाँन एकठो केअया, लोकाहाँन जागव्या आन् इंग्रोजाहाँ राजा पाडाव केअयो.

जेहेंकी राजकारणांम, रोंवसाँम, लोडायीम वेहे तेहेंकी वेपाराँमबी वेहे. उदाहरण तरीके : इंग्लड वालाहाँय आपो देसाप राज केअयो. तियाटेमाप आपो देसामेऱ्यो काचो माल सोसताम वेचातो लिन तियाहाँका देसाम पाको तियार किन आपो देसाम वोदभावाम वेच्यो, जिया धोंदाम ते विठा तिया धोंदाम तियाहाँन आपो देसामेऱ्यो बादी केअनारो नाँय राँ जोजे ई तियाहाँय वेअयों. इहींम एहेंकी वेयों का आपो देसामेऱ्या हानामोडा धोंदा तेहेंकीज आथाकी चालनारा धोंदा पारवाता गिया. आपो देसामेरी गावगावासारकी बलुतेदारी ई हारी अर्थव्यवस्था पारवाती रियी. इंग्रजाहाँन तियाहाँन मिलनारो जाहको नोफो ते तियाहाँ देसाम लि गिया. आन् तियाज पोयसाहाँ जोराप उद्योगाम बोठा जोशाम आपो वोजन तियार केअयो.

आपो देसामेऱ्या इंग्रज गिया तिया टेमाप आपो देस्यामेऱ्या जिया टोलाप वेपार, धोंदो रियो तिया टोलाँहाय इज 'ड्रेन सिस्टिम' (चुसुली होवाँय) चालू थोवी. पोयसो आपो देसाबारे गियो नाहाँ पेन एका जुदाज टोलाप खास

कीन रियो. आपो देसामेऱ्या जुद्या जुद्या जाती ए तिया टोलाहाँन आथभार लागवाँ, मोदात केराँ रिया.

जियो-तियो जातीमेऱ्या लोक एकठो वीन एका एका कामाँम तियाहाँ वोजोन तियार केअता रिया.

बोठा टोलाहाँय एहेंकी केयोंका आपो देख जो नाडाय सारको रे, जिया जोर कोमी रे तिया फायदो उठावीन तियाहाँ भागाम, तियाहाँ कामाप आपो वोजोन, आपो जोर थोवूलों काम केयों.

कामाणी विलेवाट बोराबोर नाँय वेती रियी. ठोरावीक लोक मातता रिया.

ई बोठों लोक शाहींम, घोटनाँय बोठाहाँन हारको आदिकार मिललो हाय तिहींम वेअतों रियों.

मोडो मासो हाना मासाल खाहे तेहेंकी जो जाहको ओभोण आन् गोरीब तो जाहको चुसातो रियो.

ई ओडों-बोठों आखुलों एहेंकी का खुब हुदरूलो-हुदरूलो, नाँय हुदरूलो, जाहको नाँय हुदरूलो. एहेंडा सोमाजामेऱ्या टोलाहाँम केकवोहोनेता भारतामेऱ्यो ओ आदिवासी बोठाहाँम फालला जागलो. तेहेंकीज बोठाहापेऱ्यो चुसालो एहेंडो एकूज सोमाजामेऱ्यो गोट हाय. टोलो हाय. एहेंडा इया आदिवासी माहाँ स्थिती केहेंडी खाराब री सेकेहे?

जागतीकीकरण आन खाजगीकरणा सापाटाम मोडामोडा धोंदाहाँ दिवालों निगूलो टेम आलोहो. तियाम आजी लोकाहाँ आकडो वादी रियोहो. बंगाल तेहेंकीज बांगलादेस्यामेऱ्या लोक आसाम, नागालँड इया भागाम वेपाराखातोर आवताहा. तियाहाँ मालाकी बोठो बाजार सामाली लेताहा. तिहीं आज एहेंडा दिही आह्मा हाय का तिहींने हिकला-नाँय हिकला काँवनेता खुबूज लोक बेरोजगार हाय. इहींमेरी वाट काडाँखातोर) आसाम विद्यार्थी परिषदाँय आंदोलन केयों. आंदोलनात यश आलों पेन तों बीजी रितीकी. प्रफुलचंद्र मोहंत मुख्यमंत्री वेयो पेन तो तिहींने बेरोजगार लोकाहाँन बारेनें आवनारा हुदरूला लोकाहाँसे आर्थिक रितीकी सामाली सेक्यो नाहाँ. इ गोठ आजलुग तेहेंकीज हाय. एटले एकदा भागाम बारेने नेत काहींनेबी हुदरूला लोक आला ता तियाहाँ पाहे रेनारा नाय हुदरुला लोकाहाँ दोस्या केहेंकी वेहे ई आपनेहेंन होमजाही.

खेती, मोजरी नेता आजी बीजें कामें, हिकला रिया ता हानींज नोकरी इया सावाय बिजो धांदो मालूम नाहाँ एहेंडा आदिवासी लोकाहाँ भागाम हाना-मोडा डेम, उद्योग धोंदा (उकाई डेम, नर्मदा डेम) इया सारका डेम इयाकी आगलाज गोरीबीम फोपडुनारा लोकाहाँ डुबाणांम जायन तियाहाँ दास्या केहेंकी वेली हाय ई आपनेहेंन देखाय रेहलों हाय. पंडित जवाहरलाल नेहरूंय आखलों हाय का 'एकदो सोमाज दुर्गती पोचेहे ता, तियाफायाडी बाऱ्या सोमाजामेऱ्या सामर्थ्यादिख तियाहाँ सोताहामेऱ्यो दोस तियाहाँन जाहको कारणीभूत रेहे.' इ बीजी बाजू बी तोतीज खेरी रेहे.

ओती खाराब दोस्या रीन बी आदिवासी सोमाज अलग पाटीम रीन सुद्याल तो एकठो नाहाँ. हिकूलाँम, धोंदाम तेहेंकीज नोवों काय तेबी केरूलाँम तो जाहको माननें विचार केराँ यिार नाहाँ. आपो पोयरो नेत पोयरी १०/१५ दिही सालाँम नाँय गियो तेबी तिया याहकी बाहकाल जाहकी फिकोर नाहाँ रेती. पोयरो नापास वे तिया टेमापूज ते फोकोत फिकरी गोठ रेहे एहेंकी होमजूताहा. ई दोस्या खेडापेऱ्या भागाम आपनेहेंन देखाहे.

जे सेहराहाँम रेनारा हिकला माजूल्या लोक हाय तियाल ''आपोदेख खुबूज फाचला हाय एहेंडा आपो सोमाजापेऱ्या लोकाहाँन काय मोदात की सेकताहा का? नेत काय साह्मय केताँ आवी का?'' एहेंडी सोमाजा

खातोर कामे आवूली गोठ आपनेहेंन खुबूज कोमी देखाहे. एहेंकी आपो सोमाजाखातोर काय-तेबी केरूलों केहेंकी नाहाँ वी सेकतों तिया बेन उदाहरणे आँय दिहूँ.

डोड-बेन वोराहा आगली गोठ हाय. नोंदोरबाय एका हारा हुदराला आदिवासी माहाँ कामें, एका सिंधी माहाँय पाडाकी दूकान काडलों. तिया सिंद्याल पाडाकी देदला जागा देख वोदारे जागो बिनपारवानगीकी तो सिंदी वापरेहे एहेंकी तिया आदिवासी माहाँल होमजायों हाती पोंगामालकाँय तियाखातोर तिया सिंद्याल फूच्यों ता तियाँय उलटों बोंबा-बोंब केयी आन् 'मान ठोक्यो' एहेंकी पोलीसाहाँम ताकरात देदी. ते ओताहावूज उबा नाहाँ रिया ता तोदीहीज सिंदी लोकाहाँय एकठो वीन निषेध मोरचो काड्यो. तिहींम तियाहाँ सोकती देखावी. पोंगामालीका होवेनें बेन-चार पुढारी टोलवायन पोलीसहाँम ताकरात देदी. पेन सिंदीलोकाहा होवेने जों एकठोवीन आन खुबूज कोमी टेमाप जो उठाव वेयो. तेहेंडो बीजी होवे कोदीहोज नाहाँ वेयो. सोमाजामेऱ्या लोकाहाँय तों मोनामूँज नाहाँ लेदों.

बिजों उदाहरण नर्मदा डेमा देताँ आवी. मेधाताई पाटकर आन् बाबा आमटे इयाहाँय डुबाणाँम जानारा हाजारो आदिवासी लोकाहाँ वोहती खातोर तेहेंकीज बीज्याबी तियाहाँ सोयीहींखातोर लोडोत चालू हाय. आजीबी ओ लोडोत चालूज हाय. ई गोठ तियाहाँय जोगा हुंबूर मांडी. झिलाहायनेंता जोगाहाँयलूग इया लोडाप उलट्या-सुलट्या गोठ्या सेकाय गीया. पन इया डेमा बेनीहोवल्या महाराष्ट्र आन् गुजरात इया भागामेऱ्या हिकला, होमजूनारा आदिवासी लोकाहाँय खाजगी, सोंस्था तेहेंकीज, संघटना, हानामोडा राजकीय कार्यकर्ता इया बोठा होमजूनारा लोकाहाँय तियाहाँ भावना तियाहाँ भूमिका मांडी नाहाँ.

जोनावोराहाँम ठेट्यो एक निसोरगा नियोम हाय. खासकीन कुत्राहाँम आपनेहेंन ई गोठ देखायाँम आवेहे. जाहाँ एकदो कुतरो बिजा कुतरा भागाम जाहे. ताहाँ तिहींने हुणों पूखीन, गुरकावीन तिया हुणाल विरोद केहे. बारेने आवनारो हुणो लाचार रियो ता तो निंगी जाहे. पेन जाहाँ तो हारो मोजबूत रियो आन् लोडाँ तियार रियो ता पेहलो हुणो ठाकोज बिजा हुणाल तिया भागाम राँ मोन्या नाहाँ केतो. पेहलो हुणो खुबूज नोबलो आन् बिखऱ्यो रियो ता तिया भाग बिजा हुणाप होपीन तो कानीं नाही जाहे. इज ओस्तित्त्वा लोडाय हाय.

आदिवासी लोकाहाँय लोडूली आन् नाहूली रीत होमजी ल्याँ जोजे. तियाहाँय पोते विचार केराँ जोजे. ई लोडाय मोडा सेहरापनेता खेडापेऱ्या सेह्ली पोंगलीहींलूग बागेंबागें पोची रेहली हाय. आगलों खेडापेऱ्या लोकाहाँ जीवूलों बागे, गोरबुडींम नाँय आथो. पेन आमी तेहेंकी नाँय वी सेके. ओतोहों आदिवासी लोकाहाँय होमजी लाँ जोजे.

लोकगीताहाँमेने देहवाली लोकसंस्कृती ओअखात

देवेन्द्र वसावे

आदिवासी एटले इयो तोरती मूलवोतनी. 'ठेट्या-रेनारा'. तियाहाँ जीवन एटले तियाहाँ संस्कृती. 'ठेट्या-रेनारा' तियाल ते आदिवासी. तिया ठेटी संस्कृती एटले आदिवासी संस्कृती. इ संस्कृती इयो तोरतीपेरी जुनामजुनी आन् ठेटी संस्कृती हाय. तियाल तियोंम आपो जीवना ठेट्यों चित्रों देखाय रेहलो हाय.

एहेंडा इया आदिवासी लोकाहाँ एक अलग संस्कृती हाय, रूडी हाय, रितभात हाय. आन् तियाहाँ संस्कृतीप तियाहाँ खुबूज मोया हाय. आदिवासी लोकाहाँय आजबी तियाहाँ आस्तित्त्व टिकवी थोवलों हाय. उजाडी उगाँम, निसरगा खुबूज पाहे वोहती किन रेनारो आदिवासी सोमाज एटले आदिवासी संस्कृती जिवतों चित्रोंज हाय.

आपो देसाम महाराष्ट्र राज्याम, मध्यप्रदेश राज्याम, गुजरात राज्याम, राजस्थान राज्याम आन् मणिपूर इया राज्याम आदिवासी भिलाहाँ वोहती खुबूज हाय. जुदाजुदा राज्यामेन्या आदिवासी भिलाहाँ रूडी आन् रितभात जुदीज हाय. इया लेखाम् देहवाली भिलाहाँ लोकगीताहाँमेने तियाहाँ लोकसंस्कृती ओअखात की देवूलो ओ माँ हानोंज प्रयत्न हाय. देहवाली भिलाहाँ लोकसंस्कृती ओअखात केराँ पेहला देहवाली भिलाहाँ वोहती खास किन जिया भागाम हाय तिया भागा आपनेहेंन माहती लेवूली हाय.

महाराष्ट्र राज्या नोंदोरबाय झिलाम आन धुल्या झिलाम देहवाली भिलाहाँ वोहती हाय. धुल्या झिलामेन्या सिरपूर तालुखाँम आन् नोंदोरबाय झिलामेन्या नोपरा, नोंदोरबाय, आक्कलकुवा, तोलदा, धोडगाव आन् सायदा इया तालुखाहाँम तियाहाँ वोहती हाय. धुल्या झिलामेन्या सिरपूर तालुखाँम आन् नोंदोरबाय झिलामेन्या सायदा आन् धोडगाव इया तालुखाँम तियाहाँ कोमी वोहती हाय. नोंदोरबाय झिलामेन्या नोपरा, नोंदोरबाय, आक्कलकुवा आन् तोलदा इया तालुखाँम देहवाली भिलाहाँ वोहती जाहकी हाय. तेहेंकीज गुजरात राज्यामेन्या हुरीन झिलामेन्या आन् भोरूच झिलामेन्या निझोर, उच्छल, माहाल, हागबारो, डेड्यापाडो आन् मांगरोल इया तालुखाहाँम देहवाली भिलाहाँ वोहती हाय.

नोंदोरबाय झिला तोपती बेनी तेडीप जो सापाटी भाग हाय तिया भागाल 'देहपाटी' एहेंकी आखतेहें. आन् इया सापाट भागाम जे भिल लोक रेताहा तियाहाँन ''देहवाल्या'' एहेंकी आखतेहें. हातपुड्या माथालाप रेनारा आन् तोपती बेनी तेडी सापाटीम रेनारा इयापेरे इया भागाम रेनारा भिलाहाँ बेन भाग पाडला हाय. हातपुड्या माथालापेन्या भागाम रेनारा ते 'माथवाडी भिल' आन् हातपुड्या निचे तोपती बेनी तेडी सापाटी भागाम रेनारा ते 'देहवाली भिल'. 'देह' एटले देस-सापाट भाग नेत 'डिल', 'देह'. तियाल माथालाप रेनारा ते 'माथवाडी' आन् देहाम रेनारा ते 'देहवाल्या' एहेंकी आखतेहें.

एहेंडा इया देहवाली भिलाहाँ लोकजीवनाँम तियाहाँ लोकगीताहाँन खुबूज मोहोत्त्व हाय. तियाहाँ ईं लोकगीते खासकीन एखठेवीन आखतेहें. तियाल तियाहाँ खाजगी भावना बोठाहाँज वी जाहे. तियाहाँ वोराहामेऱ्या काँवनेता बोठाज सोण ए नाचूलों, गावूलों, वाजूलों इयाहाँ सावाय पूरा वेअताज नाहाँ. थेया-आदमी, पोयरे-चावरे इयाहाँम भेद नाँय मानता बोठे एकठोज नाचतेहें, गीतें आखतेहें. तियाहाँ एकठो ज़िवूला इ हारी रितभात हाय. एहेंडा ए देहवाली भिली भास्या गोगनारा लोक नाचूला, वाजें वाजूला आन् गीतें आखूला खूबूज सोकीन हाय. इयाहाँ लोकगीताहाँम तियाहाँ जीवना पुरों चितरों देखाहे. दूःख होमजाहे आन् ओहीखुचीबी आपनेहेंन देखाहे. इया लोकगीताहाँम तियाहाँ कुलदेवता याहामोगीदेवी गीतें हाय, रोडाली गीतें हाय, वोराडा गीतें हाय, ओली लोलें हाय आन् खाँबूल्या देवा गीतेंबी हाय.

देहवाली बोलीील लिपी नाहाँ आन् आजलूग इहींमेऱ्ये लोकगीते केडाँय एकठो नाहा केअएय तियाल तें लिखित रूपाम आपनेहेंन देखातें नाहाँ. आमी-आमींज महाराष्ट्र राज्या नोंदोरबाय झिलामेऱ्या नोपरा तालुखा खानबारा गावाँ रेनारो आन इया 'देहवाली' ढोल मासिका संपादक श्री चामुलाल सी. राठवा इयाँय खुबूज तोखलित लिन देहवाली भिलाहाँ लोकगीते एकठो केअयेहें तें लोकगीते भारत सारकारा 'साहित्य अकादमी' इयो सोंस्थाँय ''देहवाली साहित्य'' इया नावाकी बुक बोणावीन साप्येहें. एहेंडों ईं कामा श्री चामुलाल राठवा इयाँय देहवाली बोलीभास्या टिकवी थोवाँ खातोर केअलो खुबूज मोडों आन हारों काम हाय. एहेंडें ईं पिड्यान्पिड्या मुँयतोंडी चालतें आह्ले गीते ईं इया सोमाजाँय आजलुग खुब तोकलित किन सुद्याल टिकवी थोवलें हाय. इया लोकगीताहाँम जीवना खूब उचों ग्यान देनाऱ्या गोठ्या मुँयतोंडी जिवत्या हाय. वेद आन् पुराणा होचूज इहींमें तियाहाँ जीवना तत्त्वज्ञान हाय.

याहामोगी देवी ई देहवाली भिलाहाँ कुलदेवता हाय. याहामोगी देवी ठाणोंक ईं गुजरात राज्या भोरूच झिलामेऱ्या हागबारा तालुखा देवमोगरा इया गावाँम हाय. तियो मूरती रूप आन् पेहराव ओ आदिवासी रूप आन् पेहरावा होयूज हाय. देवमोगरा इहीं मोंदिराम् कादवा बोदडीम याहामोगी देवी मूरती थोवली हाय. मूरती मूँय ई दिहीबुडता होवे हाय. तिहीं वोराहाल माहासिवरातील खूब मोडो जातरो पोराहे. जातरो दोहो / बारा दिही चालेहे. वोराहाल जातराटेमाल दुऱ्यादुऱ्या लोक देवी दोरसोनाल जाताहा. देवी नावाकी मानतो लेताहा आन् जातरा टेमाल मानतो फेडाँ जादाहा. मानतो लेदला लोक जातरा पेहला सावा मोयनो पालनी केअताहा. देवीहीं कुकडें-बोकडे पाडताहा. बाकी लोक देवील दागिनो चोडवूताहा. याहामोगी देवी देहवाली भिलाहाँम खुबूज लोकगीतें हाय तिहींमेने एक गीत आगला देदलों हाय.

''चारी होरी फिरली याहा तूँ
देवमोगरा नाव तो ओमोरे।
तोरती पेटुमें निंगली याहा तूँ
देवमोगरा नाव तो ओमोरे।
पाँच धातू बोणेली याहा तूँ
मूरती रूपामें उबली याहा तूँ।
मोनवी लोकुहूँ पोयरी याहा तूँ
देव बोणी गेहली याहा तूँ।
आग्या खाँबूपे रोवली याहा तूँ
देवमोगरा नांव तो ओमोरे।
माहाशिवरात्री जातरो जोड्यो याहा तूँ
होतरी वोलीने बोहजे याहा तूँ।
ओती-भोली दुनिया आवेहे
तियाहाँन तारी लेजे याहा तूँ।
कुणबी होपने गेहली याहा तूँ
कुणबील कोणी देदली याहा तूँ।
याहा चोवठे काकडू चाड हाय
याहा थानकू निसाणे बोणेलों।
खेती पायूं मायनो लेताहा -
लोकूहूँन फुल-बारू मोयनों देखावे।
याहा होना आरती-आरतीम होना दिवो हाय
याहा नावूपे आरती फिरेहे।
खेरी सोती-पोती याहा तूँ।

दुनियाम नाँव तो ओमोरे।

चारी ओरी फिरली याहा तूँ

देवमोगरा नाँव तो ओमोरे।''

- याहामोगी देवीं तूँ चारी ओरी फिरी वोलली हाय तियाल तूँ ओमोर वी गेहली हाय.

- तोरती पेटुमनें निंगीही याहा तियाल तो नाँव ओमोर वेहलों हाय.

- याहा तूँ पाँच धातूहूँ बोणीही आन् मूरती रूपाम निंगीही तियाल तो नाँव ओमोर वेहलों हाय.

- याहा तूँ मोनवी लोकुहूँ पोयरी हाय तेबी याहा तूल देवपण मिल्योहों इया आमनेहेंन खुबूज खूशी हाय.

- याहा तूँ आग्या खाँबूप रोंवली हाय तियाल तो नाँव ओमोर वेहलों हाय.

- याहा तो नाँवूपे माहाशिवरात्रील जातरो पोराहे ताहाँ याहा तूँ होतरी वोलीन बोहजे काहाका तोंहीं पागेपोडाँ लोक आवी तियाहाँन तूँ आसिरवाद देजे.

- याहा तोहीं ओला-भोला लोक आवी तियाहाँन याहा तूँ तारी लेजे, साँबाली लेजे.

- याहा तूँ कुणब्या होपने गियी आन् कुणब्याल, तुयूँ कोणी देदी तियाल याहा आमा बोठा कुणबी तोहीं पागेपोडाँ आवताहा.

- याहा तो चोवठे काकडा चाड हाय तों तो ठाणका निसाणी हाय.

- याहा खेती-पायूँ मायनों लाँ बोठी दुनिया तोहीं आवेहे तिया बोठाहानूँज तूँ फूल-बारू मायनों देखावजे.

- याहा तो होना आरती हाय आन् आरतीम होना दिवो हाय. एहेंडी आरती याहा तो नाँवूकी फिरेहे.

- खेरीज याहा तूँ सोती-पोती हाय तियाल दुनियाँम तो नाँव ओमोर वी गेहलो हाय.

- चारी होरी फिरीही याहा तियाल तो नाँव ओमोर वी गेहलों हाय.

एहेंकी इया गीतांम आखलों हाय.

देहवाली भिलाहाँम वोराडा गीतेंबी खुबूज हाय तियाहाँमेने एक गीत आगला देदलों हाय.

''बाहका कोमें आथी...

बाहका कोमें आथी

वेल्योले डेरीस बोदलो

वेल्योले बाल वालो

हावेकां कोमें गियी...

हावेकां कोमें गियी

आमी नाँय डेरीस बोदलाय

आमी नाँय बाल वालाय.''

वोराड ई माहाँ जीवनाम खुबूज सुका आन खुची टेम रेहे. एहेंडा एका वोराडा टेमाल वोवडील तियो जीवनामेने हेंगात्या पोयऱ्या, तियो मायालें याहकी-बाहको सोडीन हावकाहाँय जाँ पोडेहे. ताहाँ तियोल खुबूज दुख वेहे.

एहेंडाज एका वोराडा टेमाल हावकाहांय जानारी नोवीवोवडील तियो हेंगात्या पोयऱ्या तियो काअने गोठ्या इतबीन आखत्याहा पेन, बेना वा तूं याहकी बाहका कोअ आर्थी ताहां वेल्योल पोतडें बोदलूतलां. वेल्योल हिंवाटो पाडतलो. आमी तूं हावकाहाँय जाय रियीही आमी तूल हेरघेडी पोतडेंबी नाँय बोदलाय आन हेरघेडी हिंबाटोबी नाँय पोडाय. एहेंकी आखीन हावकाहाँय जानारी नोवी वोवडील तियो हेंगाया पोटाऱ्या तियोल नेरोप देत्याला, एहेंकी उचल्या गीताम आखलों हाय.

आजी बिजों एक वोराडा गीत आगला देदलों हाय.

''उबी रे उबी रे बेना...
उनाँय ले उनाँय ले
तूँ दूर जाहो बेना
बाहकों नारासे
वोली आव फिरी आव
कोलदा गावूंमे
वोली आव फिरी आव
फोलदा गावूंमे।
हाअरोंबी साकट्यो...
हावडीबी दुदरी
पाले नाँय पाले भेना
हावकाहाँ कोअमें।
उबी रे उबी रे भेना...
उनाँय ले उनाँय ले
तूँ दूर जाहो भेना
बाहकों नारासे
तूँ दूर जाहो भेना
बाहकों नारासे
तूं दूर जाहो भेना
बाहकों नारासे''

वोराड ओ जुवान पोयरी जीवनामेऱ्यो खुबूज खुशीबी आन् दुखाबी टेम रेहे. पेटी पोयरी वोराडाखातोर उबी केरूलों आन् एका पारकुटंबाँम तियोल मोकलूलों ओ टेम तियो नोवीवोवडी आन तियो याहकी बाहका जीवनाम खुबूज कोठीण रेहे. एहेंकीज कोलदा गावाँ एकी पोयरी वोराडा टेमाल तियो हेंगात्या पोयऱ्या तियोल आखत्याहा भेना वा..., उबी रे आन आमाँ काय आखत्याहा तों उनाँय ले तूँ ओडे दूर हावकाहाँय जातीही तियाल तो बाहकों

खुबूज नारास हाय तियाल तूँ आमींज इया कोलदा गावाँम फिरी आव तोअ वेअनारों हाअरोहों खुबूज साकट्यों हाय, तेहेंकीज हावडीबी खुबूज दुदरी हाय एहेंडें हावकें तूल पालेक नाँय पाले इया आमाहाँन भोरूचो नाहा, तियाल भेना तूँ आमा आखत्याहा तों उनाँय ले आन इया कोलदा गावाँम फिरी आव. एहेंकी उचल्या गीताम आखलों हाय.

देहवाली भिल सोमाजाँम ओली ओ खूब मोडो तिवार रेहे. इया सोमाजामेऱ्या बोठा लोक ओली ओ तिवार खुबूज हूचीम आन ओहीखुलीन वालताहा. इया टेमाल ओली गीते आखतेहें. तियाहाँन 'लोले' एहेंकी आखतेहे. ओली टेमाल पोयरा आन पोयऱ्या ओली लोले आखतेंहे. पोयराहाँ लोले ईं जुदे रेतेहें आन पोयरीहीं लोले ईं जुदे रेतेहें. तिया लोलाहाँमेऱ्यो पोयराहाँ लोल आगला देदलो हाय.

''डोंग पोय डोगो
　　तो डोगो केवो?
चारो दे तेवो
　　तो चारो केवो?
गाय खाय तेवो
　　ती गाय केवी?
दूद दे तेवी
　　तों दूद केवो?
पोयसा मिले तेवों
　　ते पोयसा केवा?''

इया लोलाम एहेंकी आखलों हाय का एका डोंगा ओडोहो डोगो हाय. आन् तो डोगो केहेंडो हाय ता तिया डोगाम चारो उगेहे तेहेंडो हाय. आन चारो ता उबजेहे पेन तो चारो केहेंडो हाय. तो चारो गावडी खाहे तेहेंडो हाय. तो चारो गावडीता खाहे पेन तो चारो खानारी गावडी केहेंडी हाय. तो चारो खानारी गावडी दूद देहे तेहेंडी हाय. गावडी दूद ता देहे पेन तों दूद केहेंडो हाय. तों दूद एहेंडो हाय का तों दूद वेचीन पोयसा मिलताहा तेहेंडो तो दूद हाय. ते पोयसा ता मिलताहा पेन ते पोयसा केहेंडा हाय? एहेंकी उपल्या लोलाम आखलों हाय.

ओली लोलोहाँमेऱ्यों पोयरीही एक लोल आगला देदलों हाय.

''डोगो उती आलीवा
　　ओलीबाय पोरदेसुमें,
केडों मांडो दी वा
　　ओलीबाय पोरदेसुमें,
पाटल्यों मांडो दी वा
　　ओलीबाय पोरदेसुमें,

रुवती-फिरती आली वा
ओलीबाय पोरदेसुमें,
डोगो उती आली वा
ओलीबाय पोरदेसुमें,''

ईं लोल थेया आखत्याहा इया लोलाम एहेंकी आखलों हाय का ओलीबाय... तूँ ओडे दूरने डोगो उतीन, तेहेंकीज इया भागाम रुरती-फिरती आलीही. इया पारमुलखाँम तूल ता केडों ओअखुतोंबी नाहा तियाल तूल इहीं केडों मांडो दी, पेन तूँ आलीही ता आमी एहेंकी के, तूँ इया गावाँ पोटल्यो हाय तियाहाँ कोअ जो. तिया पोटल्याहाँ कोअ रेजे. तो तूल मांडो दी. तो सेवाचाकरी केरी. एहेंकी उचल्या लोलाम आखलों हाय.

देहवाली भिलाहाँम दिवाली गीतेंबी खुबूज हाय. तियाहाँन 'रोडाली गीतें' एहेंकी आखतेहे. तियाहाँमेऱ्यों एक गीत आगला देदलों हाय.

''उबी रेअवा डांबरी ऽऽऽ
एक गोठ उनाँय ले
माँ सारको दिलू वालो
तूल कोदीही नाँय मिले वा।
उबी रेअरा डांबऱ्या ऽऽऽ
एक गोठ उनाँय ले
माँ सारकी दिलू वाली
तूल कोदीही नाँय मिले रा।
हाने देखूवाँ तूँ माँ
मोनुमें आथी वा
भोर जुवानीपे आवीने तूँ
सोडीमाँ जाहो वा।
हाने देखूराँ तूँ माँ
मोनूमें आथो रा
भोर जुवानीपे आवीनें तूँ
सोडी माँ जाहो रा।''

इया गीताँम एहेंकी आखलों हाय का एक जुवान पोयरो एकी जुवान पोयरीप हानेनें खुबूज प्रेम केहे. पेन तियो पोयरील तिया प्रेम मालुमूँज नाहा रेतों. ती पोयरी सुद्याल तिया पोयराप खुबूज प्रेम केहे पेन तिया पोयरालसुद तियो प्रेम मालुमूँज नाहाँ रेतों. पेन जाहाँ दिवाली टेमाल तें पोयरोन-पोयरी बेनी मिलतेहें ताहाँ तो पोयरो तियो पोयरील आखेहे. हानें देखूँ तूँ माँ मोनाँम आथी. हानेंदेखूँता आजलूग तोव माँय खुबूज प्रेम केअयो हों. तूँ आमी

भोर जूवानीप आर्वीन सोडी माँ जाहो. काहा ता तूल माँ सारको प्रेम केअनारो कोदीहीज आन् काहींज नाँय मिले. तीं पोयरीसुद्याल तिया पोयराल आखेहे, माँ सारकी हानेंदेखूं प्रेम केअनारी पोयरी तूल कोदीही आन् काहींज नाँय मिले. तियाल तूँ मान आमी भोर जुवानीप आवीन सोडी माँ जाहो. एहेंकी तें बेनी पोयरें ओरोसपोरोस केन्याहा खेरा प्रेमा गोठ्या एकांबेजाल होमजावी देतेहे एहेंकी उचल्या गीतांम आखलों हाय.

देहवाली भिल सोमाज़ांम एगदा माहाँ खून पोडेहें, एकदों माहूं फाचो लागवीन मोय जाहे, एकदों माहूं केहेंडवाकी ठोकाय मोहे, एकदो पांयाम बुडी मोहे. एहेंडा माहाँ कायोम आठवोण राँ खातोर डोगडा नेत लाकडा खाँब थोवतेहें. तियाल देहवाली भिलाहाँम 'खाँबूल्योदेव' एहेंकी आखतेहें, एहेंडो ओ खांबूल्यो देव थोवूला टेमाल गीतें आखतेहें. तें गीतें खुबूज दुखाम आन् कारूण्या सुराम आखतेहें. तिहींमेन्चों एक गीत आगला देदलों हाय.

''काहा रोगवाय गियो रा ऽऽऽ
खांबूल्यो देव तूं।
थे इतवीन रोडे रा ऽऽऽ
खांबूल्यो देव तूं।
पोयरें इतवीन रोडे रा ऽऽऽ
खांबूल्यो देव तूं।
जात-जोमाते इतवीन रोडे रा ऽऽऽ
खांबूल्यो देव तूं।
होपने आवीने मिली जाजे रा ऽऽऽ
खांबूल्यो देव तूं।

उपल्या गीताम एहेंकी आखलों हाय का खांबदेव तूं आमाहाँव काहा रोगवाय गियोहो तियाल तूँ आमाहाँन सोडीन गियोहो. तूल इतवीन तो थे खुबूज रोडेहे. तेहेंकीज तूल इतवीन तो पोयरेंबी खुबूज रोडतेहें. तेहेंकीजतूल इतवीन तो जात-जोमात बी खुबूज रोडेहे. खांबदेव तूं आमी बोठाहाँन होपनाम आवीन तेबी मिली जाजे. एहेंकी उचल्या गीतांम खाँबूल्यो देव थोवूला टेमाल. तिया पूँज्यापातऱ्या केरूला टेमाल तिही टोलवाल्या बायोहोंय आखलों हाय.

एहेंडे खुबूज मुँयतोंडी गीते देहवाली भिलाहाँम हाय. एहेंडा इया गीताहाँम वेदा आन् पुराणा होच जीवना खूब मोडो तत्त्वज्ञान आखलं हाय. एहेंडा इया देहवाली लोकगीताहाँमेरे देहवाली लोकसंस्कृती ओअखात बिजा सोमाजाल वेरां जोजे तिया ओ माँ एक हानोंज प्रयत्न हाय.

•

आँय जांबे वेचां जाहलो

चामुलाल राठवा

इ १९५६ / ५७ साला गोठ हाय. ताहाँ आँय हानो आथों आन साहावी वोगमि हिकतलो. माँ मोडो पावूहू मालदार लोकाही सालदार रेहलो आन आमाँ को माँ बाहका आरी. बेनूंज रेहला. माँ याहाकी १९४५ सालाम मोय गेयली. आन बिहरों थे. माहूँ आमाँ कोअमें केडों नांय आथो.

तिया टेमाल आमाँ खूब गोरीब आथा. आँय सालायूँम जाहलो आन माँ बाहको मेहनत-मोजरी केराँ जाँय. सुटी दिही आँयबी माँ बाहकाल मोदात केअतलो. वेअयींहींने पाँय पोय लावूलों, जोंगलामेने लाकूड फाटो लावूलो आन जोंगलामेऱ्यो भाजी पालो होदी लावूलो एहेंडा कामाहांम आँय माँ बाहकाल मोदात केअतलो. सुटी दिही आँय बाहका आरी मोजरीबी जाहलो.

इया टेमाल पोयसा मिलवाँखातोर आँय माँ दोस्त लोकाहां आरी कायतेबी कामें होदी काडतलो. तिया टेमाँल कोंडायीबारी जोंगलांम खुब बोरी चाडें आथें. बोरें पाके ताहाँ आमाँ चार / पाच पोयरा हान्या हान्या सिबल्या लीन बोरें पाडां जाजी. बोरे ली आवीन बीहरे दिही पाहल्या गावाहांम वेचां जाहला. सिबली पोय बोराहां ५ / ६ रूप्या मिले. तिया टेमाल मोगवारी नाँय आथी. ५ / ६ रूप्या आमहान खुब होमजाय. पोयसा लीन माँ बाहको खुस वोली जाय. पेन नाँय ताहाँ जोंगलांम आमनेंहे भोजाण्या लोक ओडी लागे आन बोराहां सिबल्या पेचकी ले आन आमां रोडताज को वोली आवजी.

आमाँ गावाँ खाडील तिया टेमाल खूब जांबी चाडें आथे. मे-जून मोयनांम जांबे पाके. आमा सिबल्या लीन जांबे पाडा जाजी. बेन / तीन लोक जांबीहींप चोडे आन आमाँ जांबे विसजी. सिबल्या पोयन जांबे ली आवजी आन थोवीं देजी.

बिहरे दिही ४ / ५ पोयरा एकठा वीन मुनकाहांपे सिबल्या लीन रातऱ्या जांबे वेचा निंगजी. जिया गावाहाँम मिरचे पाकतेहे एहेंडा सुंदरदा, करण खेडा गुजरभवाली गुली पळासी इया गावाहांम आमां जांबे वेचा जाजी. सिबलीम एक पालाहा पानां दोण्यो रे. साव वोहती मेऱ्या लोकाहांन जांबाहां खूब नोवाम. एक दोण्यों जांबे दीन एक दोण्यो मिरचे मागजी. सिबली पोय जांबाहा सिबली पोय मिरचे आवे. वोहरातांम कोआखोरचो मिरचे मिली जाय.

एक वारी एहेंकीज आमाँ एका साव वस्ती गावाँम जांवे वेचां गेयला. आमाँ चार पोयरा आथा. एकी डोहली को ओटावे बोठला. जांबे वेचाय गेयले आन आमीं उठीन निंगूली तियारी आथी. ताँव डोहली तियो पोयरील आखे ''पेला नयडाओने कालनो बासी रोटलो आपने ने पेला डब्बामा पाणी पण '' आमाँ ओटाव बोठा. पोयरीं बाजरा

हेला मांडा ली आली आन एकी सिबलींम टाकी देदा. आमाँ चारी पोयराही ते मांडा खाय लेदा. पेन आमनेंहे पाँय देदलो तो डालडा रिकामो डाबो आथो. मान लागे तो डाबो संडासाल ली जाते वेरी. पेन काय के ? फाँपी लागली चाऱ्याही डाबडामेऱ्यो पाय वाटीन पी लेदलों. पाय पी लीन आमाँ निंग्या पेन खूब तोपी आल्हो तियाल आमाँ बाअणापेऱ्या निंबवासाँये एक घेडी बोही पोड्या. तिया टेमाल मान एक खूब खाराब गोठ देखायी. ती डोहली बारे निंगी आन आमाँ बोठला तो ओटापेऱ्यो जागो पाँय टाकीन तूवी टाक्यो. पाँय देदलो तो डाबोबी पाँय टाकीन तुवी टाक्यो.

जाहाँ आमाँ जांबे वेचीन को फिरी आला ताहा माँयू माँ बाहकाल इ गोठ आखी देखावी. आखतां, आखतां माँ डोहाँम पाँय आवी गियों. माँ बाहका प्रतिक्रिया - ''कुतराहाँ, डेडपोयन जांबे खायन को ठावकाज हुवी रेजारा. काय केराँ बासी टुकडा खाँ आन संडासा डाबडांम पाँय पिया गावाहाँ गावाहाँ रोजलूताहा ?''

(''पिता परमेश्वर''- इया अप्रकाशित आत्मचरित्रामेऱ्यो एक उतारो.)

हातपुड्यामेने भिल

सुभाष पावरा

नोंदोरबाय झिला उत्तोरहोवे हातपुड्या रांगीहोंम भिल लोकाहाँ वोहती हाय. हातपुड्याम हान्या-मोठ्या खाड्या हाय. तेबी खासकीन तोपती आन नोरमोदा खाडीहीं बेनी तेडीहीं पेऱ्यो जो भाग हाय तो भाग भिलाहाँ भाग तरिके ओअखाहे. उत्तोर होवे मध्यप्रदेश, दिहीबुडताहोवे गुजरात राज्य, दिहीउगताहोवे जळगाव झिलो आन् दक्षिणहोवे धुल्या झिलो हाय.

हातपुड्या जोंगलाँम नोरमोदा तेडीप धोडगाव आन् आक्कलकुवा तालुखा भाग हाय. तोपती तेडीपेरी पाटीम नोंदोरबाय, सायदों, सिरपूर, सिंदखेडों तेहेंकीज तोलदा तालुखा आन् आक्कलकुवा तालुखामेऱ्यो काहींक भाग आवेहे. इया लेखाम नोरमोदा तेडीपेऱ्या आन् हातपुड्या तिसरी आन् चोवथी रांगीम रेनारा आदिवासीहीं विचार केहलो हाय. इया भागाम भिल, पावरा, वळवी, पाडवी, गवाल, बोंडे, परमार, ख्रिश्चन इयाहाँ विचार केहलो हाय. इहिंने भिलाहाँन 'माथवाडी भिल' तरीके ओअखुतेहें. पेहलो ओ माथवाडी सोंस्थाना भाग आथो. इहिंने भिल आन् पावरा सोमाजा मूल पावागड हाय एहेंकी लोक मानताहा. इहिंने भिल, पावरा लोक उचा, डिलाँम हारा तेहेंकीज काकवार आन गोररोंग्या हाय. ओ सोमाज खुबूज मेहनोती आन खेती केअनारो हाय. इयाहाँ धोंदो खेती आन खेतमोजरी ओ हाय. तियाल जोडीन धोंदो ढोर-वासडी पालूलो हाय. अे लोक निसोरगामेऱ्या देव-देवताहाँ पूँज्या-पाल्या केअताहा. ते दिवाली, ओली, इंदल, गुवाण तिवार वालताहा.

इया सोमाजामेऱ्या लोकाहाँ तियाहाँ रूडी हाय. रितीभाती हाय. तियाहाँ एक ओलोग संस्कृती हाय. ते निसरगामेऱ्या हरेक वोसतूम सोकती हाय एहेंकी मानताहा. तियो सोकती माहाँ हारो-माठो ओसोर वेहे ऐहेंकी ते मानताहा. तियाहाँ संस्कृती खुबूज सादी हाय. बिनकिमतींन मिले तियाप तियाहाँ रितभात, ओही-खुली आन् सोण-उतसोव ते वालताहा. तियाहाँ सोण-उतसोवा खासियत एटले ते बोठा गाँवचा लोक एकठोवीन तिवार वालताहा. एहेंडा टेमाल -नाचुलों, वाजुलों आन् गीतें आखुलों एहेंडा पोगराम वेअताहा.

ते निसोरगामेऱ्या मिलनाऱ्या ओनाव तियाहाँ गुजराण वेहे. आमी तियाहाँ जीवनाँम दुन्यामेरी नोवी-नोवी वोसतुहूँ सोबांधो आवी रेहलो हाय. तियाहाँमेऱ्या आमी काही लोक हिकी रेहला हाय. कायक भागाम पाँया मोटऱ्या, वीज तेहेंकीज मारगा काडला हाय. काहीक जागी चाडींम आन डोगाँम केह्लीज सुविदा वेअयी नाहाँ एहेंकी देखाय रेहलों हाय.

इया सोमाजाँम वोवडील देज देवूली, जोवाँहा, बेनवारीवोराड, रोंडे वोराड, खुबथेअया एहेंडी रितभात हाय. मोयाताप बालूलों आन् डाटूलों अे विदी हाय. बाया चांदी पोयसाहाँ कोगींम आर पोवत्याहा. तेहेंकीज आहली.

वाले आन् पागाहाँम तोडा पोवत्याहा. आथाम चांदी आन् काला बागड्या पोवत्याहा.

हातपुड्यामेऱ्या आदिवासीहीं देवधोरमा तेहेंकीज सामाजिक टेमाल पूँज्यापातऱ्या पूँजारी केहे. तियाहाँ देवधोरमा कामाप पुंजारो पोरमुख रेहे. तियाल देवदेवताहाँ सोकती ग्यान रेहे एहेंकी मानतेहें.

आदिवासी सोमाज चाडाहाँम, जोनावोराहाँम आन् दोगडाहाँम देवदेवता रूप मानीन. तियाहाँ पूँज्या-पातऱ्या केहे. बिजा-बिजा गावाहाँम देवदेवताहाँ ठाणके बिजें-बिजें रेतेहें. तियाहाँ देवाहाँ गाँया मुँयतोंडी हाय. राजोपांठो, गांडोठाकूर, याहामोगी, बाहागोऱ्या, दोद्योवोजीवर, अस्तंबा, कुभाय, कुदूराणा, भिलह, राणी काजल, निलचारी, वाघण, इरता, रुपला, इंदीराजो एहेंकी अलग-अलग देवाहाँ रूप गीताहाँम आन् गायोंहोंम आपनेहेन देखातेहें. तियाहाँ रेवूलों ठिकाण खासकीन डोगो रेहे. काहाका आगलों तोरतीप जलप्रलय वेहलो. तोरतीप बोठे पाँय फिरी वोललो. तिया टेमाप बोठा देव डोगाप वोहती कीन रेतला एहेंकी आखतेहें. देवाहाँ नावा आगाडी राणा, रावत, राजा, राणी एहेंडा सोबदाहाँ उपमा देदली देखाहे.

आदिवासीहीं संस्कृती लिखित रूपाँम नाहाँ ती एका मुखामेने बिजा मुखाँम, एकी पिडीहोवने बिजी पिडीहोव नाँय आखताँ, नाँय हिकवूताँ चालती आलली हाय. मुँयतोंडी गीताहाँम, आन् गाँयीहींम तियाहाँ इत्यास सापडेहे. गीतें आन् गाँया आजलूग तियाहाँय टिकवी थोव्येहें. इया हातपुड्यामेने आदिवासीहींय आजलूग तियाहाँ संस्कृती टिकवी थोवी ही.

आदिवासी सोमाजा ठेव्यों रेवूलों जोंगलामूँज हाय तियाल तियाहाँ जिवना बोठें सादने ते जोंगलामेऱ्या मिलवूताहा. वोंगो, खेती आवजारें, रांदूलें सादने, गाडों एहेंड्या जुद्या-जुद्या वोसतू ते आथाकी बोणावताहा. आमी खुबूज चाडी टुटी रेहली हाय तियो असर तियाहाँप की रेहलो हाय तियाखातोर चाडी टिकवूली जोरूली हाय.

ओ बोठो भाग डोगा हाय तियाल इहीं पाँय खुबूज पोडेहे. इहीनें पोंगे ईं उतुरत्या पाहाँ हाय. तियाहांन हागा लाकडें आन् कामठें कुडाखातोर वापरूतेहें. पोंगाप कोवलें थोवलें रेतेहें. कोवलें ते जातेज बोणावताहा. एका गालाँम डोगराहाँ ओखडो तेहेंकीज एकीमेर मांडो रांदूली खोली रहे. काहीं पोंगहाँम मांडो रांदुली खोली आन् ओखडो ओ जुदो रेहे. ते खेताहाँम पोंगें बांदताहा. ते पाडा-पाडाहाँप रेताहा एहेंडा खुबूज पाडाहाँ एक गाँव वेहे. तियाल मारगाहाँ वीजीसोय केरूलों खुबूज कोठीण रेहे. तियाल सालाय, बालवाडी चालवूलों खुबूज तोखलित वेहे. तियाल इया भागाम सारकारल सारकारी सोय केराँ खुबूज तोखलित वेहें.

ओ डोगावेऱ्यो भाग हाय तियाल इहिंने खेती जागो उचो-निचो रेहे. खेती इ उचल्या पाँया भोरूचाप रेहे. इहीनें धान्यों, बोअटी, कोदरा, मोर, डोडा, जुवा, उडदें एहेंडों धान्यों एहें पाकवुतेहें. खेती काम पारवायोंका एहेंने लोकाहाँन बिजों काम रेतों नाहा. तियाटेमाप उनालाँम ए लोक मोवें, डोल्या, चारोल्या, आंबें, तेहेंकीज चीक, मोद, लाख ईं मिलवीन तों वेचीन ए लोक जीवताहा. आमी चाडी कोमी वेअती जाहे तियालल इया पुरमाण बी कोमी वी गेहलों हाय. आमी ईं मिलूलों बी कोमी भोरूचो हाय तियाल ते मोजरीखातोर गुजराताम जाताहा. धान्यों बी ओलकों पाकेहे तिया आहारबी जोजे तेहेंडो नाहाँ रेतो. रोज जुवायी मांडो, डोडामांडो, आमसूल, पेंडा माअवों, पेंडा फुलें तेहेंकीज बिगोर तेला डा रेहे. कोदीही तेबी मोर, कोदरी रेहे.

तियाहाँ नाचूला खातोर खासकीन जें वाजें रेतेहें ते लाकडा, वाहंटा, दुद्या, कोला रेतेंहें. तेहंकीज टोलगों, टोलगी, पावा, रोणथा, एहेंडेंकी वाजें रेतेहें.

डोगामेने गावें ई वोनगाँवे हाय तियाल तिहीं वाट्या नाहाँ. पायाँ सोय नाहा. तेहेंकीज बिज्या गावाँ सुविदा वेअया नाहाँ. सारकारा केह्लीबी योजना केराँ आगाडी जोंगोल खाता पारवानगी लाँ पोडे हे. उदाहरण तरीके धोडगाँव ने तोलदा मारगो इंग्रोज सारकारा टेमाल सोरवे वेहलो आथो तो आजीलुग आरदोज पोडलो हाय.

इया भागाम विकास नाँय वेरूलों कारोण ईं हाय का काही भागाम वाट्या नाहाँ. वाट्या नाहाँ तियाल गावाँहाँयलुग केह्लाबी सुविदा पोचवुलों कोठीण वेहलों हाय. एकीमेर सारकार तियाभागा विकासा खातोर कोल्याबी योजना तियार के तेबी ते योजना तिहींलूग पोचवां खातोर सारकारी लोकाहाँन कुबूज तोखलीत वेहे. तेहेंकीज खुब मोनाकी काम केनाँरा सारकारी लोक इया भागाम खुबूज कोमी हाय. तियाल इया भागा विकास खुबूज बोगें वी रियोहो. आपीसाहाँम काम केअनारा लोक बी लाचार हाय. आपीसाकामाँखातोर आदिवासीहींय लांच देया सिवाय आपीसा काम वेअतों नाहाँ. फिरी-फिरीन काटलाय जाताहा तियाल इया भागा विकास ओटकुलो हाय.

धोडगाँव आन् आक्कलकुवा इया तालुखाहाँम एकबी मोडो उद्योग नाहाँ. इया भागा चाडी आन् ठेट्यें उबजुलें फोलवाहाँ चाडें खुबूज हाय. तिहींम देसी आंबाहाँ चाडेंबी खुबूज हाय. इया लोकाहाँ ईं फोलवाहाँ चाडें खाजगी मालकी हाय. ते आमसूल तियार किअन इहिंने वेपाऱ्याहाँन वेचताहा. वेपारीबी इया लोकाहा माल खुबूज कोमी किमतीम लेताहा. एहेंडो इया भागाम चाली रेहलों हाच तियाल इया भागाँम आमसूल तेहेंकीज आथणों तियार केरूली मोडो उद्योग रियो ता इया आदिवासी लोकाहाँ फायदो वेरी. तेहेंकीज हेंग्या, मोवें, चारोल्या, सीताफोलें इयाहाँप बी कायतेबी उद्योग काडताँ आवी.

इया भागाँम माल वोयूलें सादनें नाहाँ. पियूलों पाँयबी खुबूज खाराब. खावूलोंबी तेहेंकीज तियाल कुपोषणा पुरणा, वादारों हाय. तियाल वोराहाल एहेंने खुबूज पोयरें खारवातेहें. उदा. बामणी, खडकी एहेंडा खुबूज पोयरें खारवातेहें. एहेंडा टेमाप जातीमेऱ्या हुदरूला लोकाहाँय मोदात केराँ जोजे.

इया भागाँम आदिवासी लोकाहाँ ३३ गाँवें नोरमोदा खाडीप बाँदाय रेहला सोरदार सोरोवोराँम बुडतेहें. ईं गाँवें डुबाणाँम नाँय जाँ जोजे. इहींने आदिवासी टुटाँ नाँय जोजे. तियाहाँ पेहली रेवूली सगवड वेराँ जोजे. एहेंडा इया लोकाहाँ हाराखातोर इया मोडा फुगारा विरुदाम इहींने आदिवासी लोकाहाँन आरी लिन श्रीमती मेधा पाटकर इयो बायूँय गियें १५ वोरेहें लोडोत चालव्योहो. इया लोकाहाँ बोठ्या मागण्या पुऱ्या वेअया नाहाँ. ओ इया आदिवासी सोमाजाप खुब मोडो ओन्याय हाय. ओ ओन्याय दूर केराँखातोर इया भागामेऱ्या हिकला आदिवासी लोकाहाँय इहींम भाग लाँ जोजे.

आदिवासी पोयराहाँन हिकां खातोर पश्चिम खान्देश भिल्ल सेवा मोंडळा सालाय लिन १९६३ सालाम मोडो बाहा श्री जनार्दन महाराज वळवी इयाहाँय आदिवासी सातपुडा शिक्षण प्रसारक मंडळ धडगांव तालुका जिल्हा नंदुरबार इयो नावा सोंस्था काडीहो. इयो सोंस्थाम हिकूलोसे दूर रेहला आदिवासी लोकाहाँ पोयराहाँन खूब मोडो फायदो वेअयोहो. इ सोंस्था इया भागाँम खुब मोडों काम की रेहली हाय.

•

देवा नांव लेतो जो

कुकडो वाहतांज उठी बोहो
देवा नांव लेतो जो।
एक दिही पारवाय जाहो
देवा नांव लेतो जो।
जो पोयरे कुकडे बोकडे आन ओवाले
मोअती वेले इत आवी
दिही बुडतांज उंगी ले
देवा नांव लेतो जो।
एक दिही पारवाम जाहो
देवा नांव लेतो जो।

जोंबी तुल देखाहे
होपनों हाय राजा
चार ध्याहा खेल आन
चार ध्याहा फातारी।
होरो पितांज उती जाँय
देवा नांव लेतो जो।
एक दिही पारवाय जाहो
देवा नांव लेतो जो।

यशवंत वसावे

धर्मान्तर केअयों ते बी आदिवासीज् !

संकलन : कांतिलाल वसावा

आदिवासी संस्कृतिअ् जाळवणी केराँ खातोर सुप्रिम कोर्टॅह महत्वा चुकादो देतां ऐहकी आख्यों का धर्मान्तर फाचे बी आदिवासी तिया दरज्ञो नाँई गुमावे.

इया लेखुम माँ आदिवासी पावूहून एहेंकी होमजावुला कोशिश हाय का केल्लोबी आदिवासी हातीं तो केल्लाबी धर्मांम मानतो वेरी, पाडतो वेरी, का जोडालों वेरी ता तों फोकत धर्मांतर केरुला से तो आदिवासी, आदिवासी तरीके तिया दरज्ञो गुमावतों नाह पेन तो एक आदिवासीज रेहे.

आपु आदिवासी पावूह-बोयुँहू आपो देशांम् तारीवानी धर्म-धर्मसंप्रदाय निंगी टाकाया. बाठाज धर्मा प्रचार प्रसार केरांअ खातूर तिया संप्रदायी संत-साधू जिततिया कामूल लागला हाय. जिहीं धर्म गोठ आवेहे तिहीं आधुनिक जमानाम धार्मिक संप्रदायूमर्या आगेवानु एहेंडी एक कोशीस हाय का आदिवासीबी (जो एक प्रकृति पुजक हाय, प्रकृतिल माननारो आन कुदरतुम माननारो, तो इयू तोरती दरेक जिवीत का निर्जिव पदार्थूम कुदरतू एक अंश पोडलो हाय एहेंकी मानेहे, तिहिमें आस्था राखेह, सोवताह जीव हाय तेहेकीं दरेक वस्तुं तो जीव हाय एहेंकी जीवआतमाम माननारो) तियां धर्मांम् जोडाय, माने, आन फाचे तियां (इत्तोर संप्रदायूम् वर्णव्यवस्था) जातीअ् छेल्ली पायरी बनीन रे. कारण का इया देसु रुढीचुस्त धार्मिक मानस धरावतो जो वर्ग हाय तियाल एहेंकी लागेंहेका ओ आदिवासी अन्य धर्मांम जोडाईन तिया धर्मा जातीसंख्याम् वादारो केहे. ता तियाल आपुंहबी आपु धर्मम् जोडीन आपु धार्मिक जाती वदारो काहानाय केअजी? या देशूम ख्रिस्ती, हिन्दू, मुस्लीम जेहंडा धार्मिक सांप्रदायी आन संगठनाअ्कीं आदिवासी पावुह बोयुंहून जीत तिया धर्मांम जोडावूला चलण चालेहे. इं हीन काईक आदिवासी शिक्षित पावुह आन बोयूं किंवा हितचिंतकुन चिंता वेरा लागीही का आदिवासी तिया दरज्ञो गुमावी रीयोह, तो तिया विरासतूम मिळ्ळी अस्मिता गुमावी रीयोह. पेन ते खेरी गोठ नाहा का जे तो मानी रीयोह.

एहकी हेरा जाय ता आदिवासीअ खेरो दरज्ञो तिया प्रकृति तरफे जे आस्था हाय, श्रद्धा हाय, बाट्टाज इंसानोम रहेली जे इन्सानियतू भावना हाय, कुदरतू दरेक अंशुम तो जीवु एहसास के हे आन तिया परमाणे तो जीवेहे - तेहेकी जीवूला खातूर तियाँह रिवाज बनाव्या, रीत बनावी, तिहिमें टिकलो हाय.

आदिवासी दरज्ञाल आंच आवी रीयीह एहेंडा टेमूल सुप्रिम कोर्टू आदिवासी दरज्ञा बाराम कायदा भाषांम एहेंडो एका केसुम् चुकादो आप्यो का धर्मान्तर केया फाचे भी आदिवासी तिया मूल आदिवासी दरज्ञो गुमावतो नाहा. विगत एहेंकी हाय का -

केराला राज्याम् एक आदिवासी पोयरीपे बलात्कार वेअलो. तीयुं कोऱ्याहाँ दावो केयो आन एट्रोसीटी एक्ट

मुजब रक्षण मांग्यों. तिहिमें बचाव पक्षामार्फते एहेंकी रजुआत केअताम आली का पोयरी कुटुंबाँहा बेनसो वोराहां पेअला ख्रिस्ती धर्म स्वीकारलों. तियाहाँ ख्रिस्ती धर्माम धर्मान्तर केअलों आन ते ख्रिस्ती धर्माप्रमाणे रीत रीवाजुल मानतला. ते त्या आदिवासी रिवाजो न् मांनता नाहा. तिया खातूर ते आदिवासी नाई आखाय. तियाहाँ काहाका आदिवासी दरज्जो धर्मातर कीन गुमावी देदोह. केराला हायकोर्टूह या केसु बाठ्ठेज पासे विअन अरजदारो विरुदूम चुकादो आप्यो. तिया फाचे अरजदारोहु सुप्रिम कोर्टूम न्याय मागती ओरजी (पीटीशन) केअयी तिहिमे सुप्रिम कोर्टूल आदिवासी दरज्जा बाराम विचार केअतो की देनारो, आदिवासी दरज्जाल् मान्य राखतो न्याय आपुला महत्वा सवाल उबो वीयो. तिहिमे सुप्रिम कोर्टूह आख्यों का - बीजो धर्म अंगीकार केअया फाचे बी केल्होज आदिवासी तिया आदिवासी तरीके सोवताहा दरज्जो गुमावतो नाहा सिवाय का एहेंकी पुरवार केअतामा आवे का तियांय तिया आदिवासी रिवाजो सोडी देदाहा नेता तो फोकत तियां सवताहा नवा धर्मांज रिवाजो पालन केअहे. मुख्य न्यायधीश बी. एन. खरे, न्यायधीश एस.बी. सिन्हा आन न्यायधीश एस.एच. कापडिया बोनली बहुमती बेन्चूह आमीज एहेंकी आख्योंहों का आदिवासी समाजू सभ्यो ईया धर्म बदलायो वेरी तेबी जो तियांह आदिवासी रिवाजू आन प्रणालिका चालू राखली वेरी (धरावतो) ता आजीबी तो आदिवासी समाजुज् सभ्य रेहे.

तिया फाचे सुप्रिम कोर्टू या केसु बाराँम पुरावा ध्यानुम लाँ सुप्रिम कोर्टूह ओ मामलो नीचली अदालतुम मोकली देताँ एहेंकी आखलों का आमाँ (दृष्टी) नजरीं की, कायदा विशाळ दष्टी कीं फक्त धर्म बदलाताँ काय व्यक्ती आदिवासी मटी जाहे एहेंकी मानी नाँई लेवाय. तेबी एहंडो सभ्यो मटी जाहे का नाय तिया निर्णय उचित अदालतुम लाँ जोजवे काहाका ओ मामलो दरेंक केसु हकीकतू पे आदार राखेह. अदालतुई अनुसुचित जनजाति चर्चा केअती बंधारणू कलम ३४२ मे अेहेंकी उल्लेख केअलो हाय, तिहिंमे आखलों हाय का यू कलमो हेतु यु जाती सभ्य (माहां) आर्थिक अन शैक्षणिक पछातपणुं ध्यानुम राखीन तियाहाँन सुरक्षाअ् अधिकार आपुला.

सुप्रिम कोर्टूह पेलांबी एक केसुम् एहेंकी आखलों का (जिहमें आदिवासी आरी बिगुर आदिवासी बाई बोराड कींअन काय विदेशी महिला तिया समुदायू जाती सभ्यो बनी शके का नाइ?) फक्त वोराळ केरुलासेज ते बिगुर आदिवासी महिला आदिवासी सभ्य बोनी नाइ सेके सिवाय का तियुल आदिवासी समुदायुह तियाँअ् जाती मांनी लेदी वेरी का पंचायतुहुं तियूल स्वीकारीवेरी ताहाँ ते सभ्य तरीके मानी सेकाय.

आदिवासी जाती बारांम अलग अलग निष्णातूंह मत आन् अदालती केसु चकासणी कीन तिया बाद आख्यों का धर्मान्तर केअया बाद तिया व्यक्तिल अलग कायदो लागी शेके जे तियाअ मूळ जाती कायदाअ केअतां अलग वी सेके, पेन तिया अर्थ एहंडो नाहा का धर्मांतर केअया फाचे एहंडी जाती सभ्य मीटी जाय शेके.

केराला हाईकोर्टू आदेशुल अमान्य राखीन सर्वोच्च अदालतुँह आख्यों का आदिवासी जाती सभ्य वेरुला खातुर तियाल धर्मांआरी नाँहा पेन समाज अन परंपरा आरी वादारू लेवादेवा हाय.

(प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंन्डिया)
(९ फेब्रुआरी २००४, गुजरात समाचार, सुरत आवृत्ती)

पोहला पोयरा निसूब वोले

निर्मल प्रसाद राठवा

इ एक खेल जुनी गोठ हाय. एकी वोनवायी कोरसील एक वाय हानों राज आथों. इया राजांम फोकोत बारा परतन जागो आथो. तिया राजा नांव पोहला पोयरा राज. तिया राजांम एकूज माअहूँ रेहलों. राजा बी तोज आन प्रजाबी तोज.

तो आथो एक पोहलो पोयरो. तिया याहकी बाहको हानेंने मोय गेयले आन तियाल इं राज होपी गेयले. तिया याहकी-बाहको मंत्रविद्या जाँअतलें. तियाहाँ ओ एकूज पोयरो आथो. तियाल केडो तोकलिफ नाँय दाँ जोजवे तिया खातोर तियाहीं तियाल भाति भाति मंत्रविद्या हिकवूली. तिहिमें ओखोत वोले - बोखोत वोले ओ खूब मजबूत मंत्र तियाल तियाहीं देदलो. आखा दुन्याँम ओ मंत्र केडाल मालूम नाँय आथो. इ जग दुनी सोडीन जाती - वोखोत तिया याहकी - बाहको तियाल आखी गेयले, ''बेटा, तू इया दुन्याँम एखलो हाय. तो भाय नाहाँन, पावूहूलो नाहा, जात नाहा आन जोमांत नाहां. इं राज साभांलजे. केडाकी ठोगाहो माँ आन केडाकी जिकाहो माँ.''

एक वोखोत राजो पांठो आन विनो ठाकोर राजें जिका निंगला. राजा पांठा याहकी उमरावाणू खुब मंत्र विद्या हिकली आथी. तिंयिं राजा पांठाल बी मंत्रविद्या हिकवूली. ते राजें जिकाँ निंगला ताहाँ ती आखे, ''बेटा, राजें जिकता जाजा आन मंत्रविद्यां वाला लोकांहांनबी जिकता जाजा. तियाहां मंत्रविद्या पारवावी देजा. आपोहोंच वादार मंत्रविद्या हिकलों एक बी माअहूँ इया दुन्याँम राँ माँ दिहा.''

हाती राजो पांठो आन विनो ठाकोर हानें-मोडें राजें जिकता जिकता आगाडी चाल्या. तियाहीं मंत्रविद्यावाला लोकाहाँनबी जिकी लेदा आन तियाहाँ मंत्रविद्या पारवावी दे दी. ते सेवटीप पोहला पोयरा राजापाही आला. हाती राजो पांठो विना ठाकोराल आखे, ''इही पोहला पोयरा राज मालूँम पोडेहे. इया राजांम तो एखलोज रेहे. तो एखलोज खुर्चीम रेहे. तियाल इही कायज तोकलिप नाहाँ. इया बारा परतन राज हाय इहींमे इयाल बाठोंज मिलेहे. इया बारा परतन राज आपो एकघेडी जिकी लिहूँ पेन ओ पोहलो पोयरो खूब जुदी आन भारी मंत्रविद्या हिकलो हाय. आपो पेयला इयावे केह्ली मंत्रविद्या हाय इं जाँय लेता.'' आन हाती तियाही, पोहला पोयरापे खुब जाती मंत्र चालव्या. पेन तियाहाँ काय असर नाँय वेअयो. हाती सेवटीपे तियाही पोहला पोयराल नेरोप मोकल्यो. तियाल मिलाँ हाद्यो पेन तियाँयबी नेरोप मोकल्यो. ''आँय इहींने राजो हाय. आँय केडाल मिलां नाहा जातो. तुमाँ माँ राज जिकाँ आलाहा इं मान होमजाही पेन आँय राजो हाय. मान थोवीन मिला आवा. हारी रिते आवा, माठी रिते माँ आवाहा.''

हाती राजो पांठो आन विनो ठाकोर कोडाहाँपे बोहीन पोहला पोयरा राजाँम जां लाग्या. ते तिया बारा परतन राजा होदीपे पोच्या. तियाहाँन देखीन पोहलो पोयरो कोमेने बारे आलो. तियाँय हुदा आथांम हात काकरा लेदा आन तो मंत्र आखतो लाग्यो -

''ओखोत वोले, बोखोत वोले
पोहला पोयरा निसूब वोले
याहा-बाहा जोहो वोले
काय बेन काय नाँय राजो पांठो आन विनो ठाकोर - कोडाहाँ आरी हावायींम उडतो फिराँ जोजे.'' आन तियाँम आथामेऱ्या हात काकरा तियांहांहोवे फेक्या. काकरा फेकताँज राजो पांठो आन विनो ठाकोर हावाईम उडता फिराँ लाग्या. ते आजी उचें जाय आन फाचा ऐठा आवे पेन जिमिनील पाग नाँय लागे. तियाहाँन हावाईम उडतां देखीन पोहलो पोयरो टाल्या टिपीन ओही. तियाही खूब कोसिस केअयी पेन तियाहाँन जिमिनीपे आवाय नाँय. ते खूब टेम हावायींम लोटकी रिया आन थाकी गिया. सेवटीप तियाहाँन विचार पोड्यो का आमी काय केराँ जोजवे?

हाती विनो ठाकोर राजा पांठाल आखे, ''हेजाहा आपो पोहला पोयरा राज जिकां आला आन इं काय वी गियो! एहेकीत आपो हावाँम तारंगायन मोय जाहूँ! आपों कोडेंबी मोय जाँय. पोहला पोयराँल आपो नादान जिवडो होमजीन जिकाँ आल्ला. पेन ओ नादान जिवडो नाहा. ओत खूब सोक्तिमान देखाही आपो इया माफी मागता नेते आपो जिमिनीपे नाँय आवजी.''

हाती तिया बेन्याही विचार कीन पोहला पोयराल हात की हाद्यो आन आखाँ लाग्या ''पोयरा तूल आमाँ गुरु मानताहा. आमाँही मुलखा मुलूख फिरीन मोडा मोडा राजाहांन जिकी लेदा पेन तूं आमाँहांसे नाँय जिकाव. माफी के. चूक भूल मानी ले आन आमाँहान जिमिनीपे आवाँ दे''

तियाहाँ गोठ उनाँयन पोहला पोयराँय फाचों मंत्र आख्यो

''ओखोत वोले, बोखोत वोले
पोहला पोयरा निसूब वोले
याहाबाहा जाहो वोले.
काय वे आन काय नाँय राजो पांठो आन विनो ठाकोर ताबोड सही सलामत एठा आवे आन तियाहाँ पाग जिमिनील लागे.'' एहेकी आखताँज राजो पांठो आन विनो ठाकोर जिमिनीपे आला. ते कोडापेने उत्या आन पोहला पोयरा पागे लागाँ जा लाग्या. पेन तियाँय तिनाहा पागे नाँय लागाँ देदा. तो आखे, ''आँय मोडों माहूँ नाहाँ. आँम पोहलो पोयरो हाँय. तुमाँ मुलखा राजा हाय एहेकी आखीन तो तियाहाँ पागें पोड्यो. तियाहाँन को ली गियो आन तियाहाँ गोवार चाकरी केअयी.

तिहिने निंगतीवोखोत राजा पाठों तियाल फुचे ''पोयरा आमाँ बाठा मुलखाँम चारी ओरी फिऱ्या. आमांहाँन केडोंज नाहाँ जिकी सेक्यो. पेन, तो मंत्राकी आमाँ हाराय गिया - ता तूं आमनेहे आमाँ गुरु बोणीन आमनेहे ओ मंत्र हिकवोहो का ?''

वायज ओही लीन पोहलो पोयरो तियाहाँन आखे, ''माहाराज, तुमाँ देव हाय आन आँय मोनवी हाय. तुमाँ जियाल मंत्र होमजूताहा तो मंत्र नाहाँ. माँ याहाकी-बाहको होरगे गिये. तियाही माँ सलामती खातोर देदला ते सोबदा, जोहो (जोश) हाय. याहाकी बाहाका सोबदा मंत्रा होच जतन कीन जीवे तियाल केडोज जिकी नाहाँ सेकतो.''

राठवाहाँ भास्या आन कला

सुभाष ईशाई

गुजराता दिही उगतुल्या भागांम वडोदरा (बडोदा) झिलो हाय. तिहिमें छोटा उदेपूर विस्तार ओ आदिवासी भाग हाय. इया भागांमेऱ्या आदिवासीहिंम एक जुदोज संस्कृति वारसो हाय. तियाहां जीवनां बाठाज भागाहांम एक जुदीज संस्कृति दर्शन आपनेहे वेअहे. ए आदिवासी कुदरती आरी रीन एक जुदोंज जीवन जीवताहा. आन आजबी सेरवासी लोकाहां हूबूर तियाहां इं संस्कृति टिकी रियीही. तियाहाँ रोज्या जीवनवेहवार, गीतें, गाँअयाँ सोण आन तियाहाँ जीवना बाठ्ठा भागाहांपे आदिवासी कला आन संस्कृति साप देखाही.

इया भागा भास्याहां बारांम आखां जायता इया बाठा भागाम जुद्या जुद्या भास्या गोगूलांम आवत्याहा. इया लोकांहा भास्या खेरीत गुजरातीज पेन जुदा जुदा भागाहांम ईयी जुदे जुदे रूपें देखातेहे. उ.त. पालवी राठवी, कोलची, नायकी. छोटा उदेपूरा चारी होवने चार भाग केअयात तिया चारी भागाहांम जुद्या जुद्या भास्या गोगतेहे.

१. गोदारियूं बारिया होया विस्तार (झोझ-केवडी विस्तार) : यो विस्तार पंचमहाल झिला होदील लागीन हाय. आन पंचमहाल झिला देवगडबारिया तालुखाल जोडालो हाय. इया भागामेऱ्या लोक सोवताहाल बारिया-कोली आखावताहा. इयाहांन होयाबी आखतेहे. आन तियाहां बोली होयी नावांकी ओअखांही.

२. रेवाकाछ - मोठी भोय (मोडी जमीन) कवाट-पानवड विस्तार - यो विस्तार रेवाई काराडाही लुग आवेहे. तिया दिही उगती होवे मध्यप्रदेस आन रेवाय उतीन महाराष्ट्रा होव आवेहे. इया भागामेरी जिमिन काली आन सापाट हाय. इयी जुंदी जुदी जमिनीसे इया भागाल मोटी भोय (मोडी तोरती / जमिन) एहेंकी नांव पोड्यों. इया भागांम राठवा आन कोली हीं वोहती हाय. तियाहां बोली कोलची आन भिली इया नावांकी ओअखाही.

३- उगवती राठविस्तार (रंगपूर देवहाट विस्तार) - ओ भाग ओरसंग खाडी दिही उगतुल्या काराडालने सुरू वीन ओरसंग खाडी काराडा काराडाहान गेयलो हाय. इया भागामेरी मोडी वोहती राठवाहां हाय आन तियाहां बोलील राठवी आखतेहे.

४- दिही बुडतुल्यो पाल विस्तार (तेजगड पुनियाहाट विस्तार) - उदेपूर तालूखा वोचलो भाग आन तेजगडा होवल्यो भाग राठविस्तार तरिके ओअखाही. इया भागांम राठवा, बारिया, कोली, नायक आन इतर बाठाहांज वोहती हाय. तियाहां बोली पालवी आन नायकी नावांहांकी ओअखाही.

जुदा जुदा भागाहांम जुद्या जुद्या बोल्या गोगात्याहा. तिहिमे इया भागांम वानी भाती भास्या देखात्याहा. तेहेंकीज छोटा उदेपूर विस्तार ओ गुजराता होदीम हाय. दिही उगता होवे मध्यप्रदेशा पश्चिम निमाड झिलो आन रेवायी काराडो माहाराष्ट्रा खानदेस झिलाल लागीन हाय. तिहिंमे तियी तियी होदीहिंम हिन्दी आन मराठी सोबदा

भेसकोल वेअला देखाताहा. इही लोकाहां खूप आव-जाव आही तिहिंमे लोकाहांन हिंदी आन माराठी सोबदा मालूम हाय.

तेहेकी वेरां जायता इया भागामेऱ्या भास्या ए गुजरातीज बोली भास्या हाय. पेन तिगहि सोवताहा सोबदाबी हाय. नुसती गुजराती भास्या गोगनाराहांन इहींमेने (इयीहीमेने) केह्लीबी भास्या होमजुलों कठीण हाय. नोव्या नोव्या वस्तूहे खातोर ए लोक सोवताहा नोवा सोबदा लेताहा. तिहिंमे मोडी भास्यामेऱ्या सोबदाहां वापोर तिहिमे कोमींज देखाहे. उ.त. विमान हावायीम अध्धर उडेहे तियाखातोर नियाल अध्धारियूं आखतेहे. राकेट तिया फातला हावाई लांबो सेपटो सोडतों जाही. इयी बोलीम झाडे बोहूलाल सेरूलो एहेकी आखतेहे. राकेटा पोट्टो तिआहांन तेहेंकीज हा. ववाहीं तियाल ते तियाल सेराटीयूं आखताहा. जीमिनी आरी हानी गाडी दाबायन चालेहे तियाखातोर ते तियील उदलो चाटनारी (उदोलचाटी) एहेंकी आखताहा. एहेंडा खेल सोबदा तियाहो नोव्या नोव्या जिनसा वीन सोवताहा नहींकी बोणाव्जा रेताहा.

इहींने बोलीहींन जोड आखसे आन जोड सोबदा खुब कोमी वापराताहा. जोड सोबदा आन नोविन सोबदाहां खातोर ते लोक तियाहा सोवताहा सोबदा बोणावी लेताहा. उ.त. ग्लकोज बिस्कीट- घासफुस बिस्किट, लक्स साबू- लपस हाबू.

इया आदिवासीहो कलाहा बारांम आखूलों रियोंत इया भागामेऱ्या आदिवासी खेल जार्ती कलाहांम हुच्यार हाय. इहींमेने तियाहां खुब महत्वा कला एटले तियाहा पिठोरा देवा मानता टेमाल लिखांम आवनारों कुडग्यापेने चित्रों. इयासावाय मोतीकाम वाहटांहां कांय कांय बोणांवूलों काम (कांदू काम) कादवा बासने आथाकी बोणांवूलों. लाकडा काम (लाकडावेने कोरवूलों काम) मेडाहां किहांहा कलाकुसर इया कामांमबी ए लोक खुब पोचला हाय. इयाहां कलाहांबारास इयाहां देसांम आन देसाबारेबी खुब नांव निंगेहे.

इया भागामेऱ्यो होरेक माहूँ थोडो घोणों कलाकार हायज. तिहिमे संगितांम तियाहो पावी इ खुब मोनगमतो वाजों हाय. ते आथपोय लांबापावा आन कुगरोबी वाजताहा. काम केअतां केअता थाक्का नेत जोंगलामेन एखला एखला जाती वेले जाहां ए आदिवासी बांसरी मिठो सूर काढताहा ताहां जोंगलामेने चाटे आन मोठा जंगलूज खुचींम नाचां लागेहे.

आदिवासी पोयऱ्या आन थेअयाबो गीते आखूलांम प्रसिद्ध हाय. वोराड वेया का जात्रो नेत पिठोराम मानता वेले बेन-तीन पोयऱ्या मिठा आवाजांम गीते आखत्याहा. कुडग्यापेन पिठोरा देवा चित्रों ओ राठवाहां एक धर्म विधी हाय. तेहेकी वेरां जायतां इ चित्रों वोराड्याहां जानी चित्रों रेहे. जिया पोंगावालाहां पिठोरा मानतों रेहे तिया को बुधवारादिहीं वेगऱ्यों ता रात पोडे तांवलूग पोंगा मोड्डा आन नाबा कुडग्यापे इ चित्रों काडूलों काम चालेहे. पिठोरा चित्रों काडनाराल लेखाऱ्यो (लिखनारा) आखतेहे आन इ चित्रों काडूलाल पिठोरों लेखूलों एहेंकी आखतेहे. इ चित्रों अंदाजे दोहो आथ लांबों आन सोव आथ टुकों रेहे.

पेयलो जिया कुडग्याल चित्रों काडूलों रेहे तियाल लेखाऱ्यो उजला कादवाकी (खार कादवाकी) रोंगी काडेहे. इ काम मंगलवारा दिहीं केअतेहे. आन हाती लेखाऱ्यो बुधवारा दिहीं पिठोरा खातोर रोंग तियार केअहे. कादवा वाय ओडाहा बासनांम (बोलकीम नेत नाराल्या नोअटांम ए रोंग तियार केअतेहे. रोंगा हुकाली (कोअडी) पुपटी वापरूतेहे.

इरवो, पिवलो, रातो, हेंदऱ्यो निंली सारको, डाठ निलो (तियाल ते कालो आखताहा) एहेंडा रोंग वापरांम आवताहा. नोअटींम दूद, फेविकॉल (तियाहां सोबदां हांम फिलकिलर) केलवीन तिहिंमे रोंगा पावडर केलवूतेहे. ओ धर्मविधी रेहे तिहिमे इया रोंगांम थोडोक मोवाहां होरोबी टाकतेहे. एहेंकी ए रोंग तियार कीन हाती धोण्या आथाकी चित्रा उचल्या डावा कोपरांप आन हूदा कोपरा एठा रोंगा साटकारो दिन पिठोरो लिखूलों सूरु केअतेहे. मोडा कुडग्यापे लेखाऱ्यो चित्रो काडेहे आन बेनी होवल्या पितडाहांपे कोमेनें माअहीं नेत हिकनारा लोक चित्रें काडताहा.

पिठोरांम काडूला कोडाहांखातोर. एक साचो तियार केअलो रेहे, तियाल डिबू आखतेहें. पात्रामेने वाडीन तोड, मुनकों आन पाग कातरी काडीन ए साचा तियार केअला रेताहा. साचो पितडाल लागवीन धाऱ्यों चाकू नेत कांडाकी कोडा आकारा चिरका ताँय लेतेहे. तिहिनें आगाडी कान सेवटी सावारी इं बाठो लेखाऱ्योज आथाकी काडेहे. पिठोरांम रोंग पोरांखातोर वाहाँ बारीक कामठी एक होवे ठेचीन तियी बुरूस बोणांवतेहे. बाठा चित्रांम रोंग पोरायोका हाती चांदीसारखा रोंगाकी चित्राल किनार काडीन मिसमें टिपकें काडीन चित्राल खुप साजावतेहे. पिठोरा चित्रों खुब भारी रेहे. तिआंम आंदाजी चित्रे काडले रेतेहे. चित्रा चारी सोमकी काला रोंगाकी पोट्टा काडतेहे. तिआहांन तोरती होद मानतेहें. फोकोत एठा मिसमें माज आवाँखातोर वायज जागो सोडलो रेहे तिहिं पेहरो दाँ खातोर बेन वाग काडला रेताहा. तिया वागाहां पागाहाँतुले हुवरों दाबी तेअलों देखावलों रेहे. इया पोट्टाहांम चौरस काडीन जुदा जुदा रोंग पोअला रेताहा. पिठोरांम डावा भागा उचल्या कोपरांम दिही आन हुदा उचल्या कोपरांम चांद काडलो रेहे. वोचमे पिठोरा पाच मुख्य कोडें - गणेशा कोडो, पिठोरा कोडो, पिठोरी कोडो, इंदिराजा कोडो, ए काडला रेताहा. कोडाहां एठा नेत उचे हापासारका वाकडा टेकडा पोट्टा काडला रेताहा.

तियाल अछाड एहेंकी आखतेहे. इया पोट्टाहांमबी चौकोन काडीन तियाहांमबी रोंग पोअला रेताहा. पोट्टाहां उचे त्रिकोणा नोकसी काडीन तियी सेंडूवावे फुलें काडतेहे. वोचमे चिडेंबी काडतेहे. अछाडा आगलाऱ्या सेंडूवावे कमला फूल काडलों रेहे.

पिठोरा मोडा पाच कोडाहांआरी आजी बिहरे कोडेंबी काडांम आवतेहें. उ.त. कनिहरा कोडो, साडदा कोडो, कान्निया कोडो, रानी काजली कोडो, जांतरा कोडो, कदोरा राणी कोडो- पिठोरा चित्रा मिसमे भोज राजा अंबारीवालो आथी काडतेहें. अंबारींम माहां जीवनामेऱ्या कर्माहां लेख लिखनारी लेखारी चित्रो काढांम आवेहे. पिठोरा इया चित्रांम आजी बिहरेंबी चित्रे काडूलांम आवतेहे. हूपोडकान्यो, हूपडासारका कानोवालों माअहूं, एक टांग्यो माअहूं- बारा गावां धोणी बाबा हडोल, गांवदेव लालूहण हादराजा उटडापेरी सावारी वोराडा वस्तू, ली आवनारों वाण्या जोडपो, सिकार रोवनारो डाहाकी वाजीन नाचनारो टाट्यो जोशी ताडापे चोडनारों माअहूँ, केडो कुणबी, आगो कुणबी दुद काडनारी बाय, हाल ली जानारी बाय, कोडा तांअगो आन ताअंगावाला वेअयीपे, पाँय काडनारी पाँयारी, साँ ताँयनाऱ्या बेन जाँअयां, पोलिस चौकी, नागबाबा इया पुरमाणें.

आजी इया सावाम जोनावारें आन किडी काटाहांमेने कुतरों, कुकडो, कुकडी, विसी, मोहडीं पाडलों, कोलो, वांदरों, केल्यें, पेणों, हेअडो, एअण्यों, मोदा माख्या आन पुलों एहेंडे चित्रें काडांम आवतेहे. तेहेंकीज वे, खेत, कोठो, सातरी, घोड्याल, हेन्डपम्प, विमान, फोटफोटी, हेलीकॉप्टर, रेड्यो, टीवी एहेंडे चित्रेंबी काडूलांम आवतेहें. पिठोरा चित्रा डावा आथा बाजूल जिहीं कोअमेनें माअहों आन हिकनारें पोयरे चित्रे काडतेहे तीही नोकरी पूतडी चित्रो काडूलांम आवेहे. पिठोरा बाट्ठे चित्रे रंगीत रेतेहे पेन इं चित्रों साआँकी निपला कुडग्यापे उजला रोंगाम काडूलांम आवेहे. तियाज एठा गाडी चित्रों काडूलांम आवेहे.

इ रिते पिठोरा हारों चित्र काडीन पिठोरा मानतों सुटतेहें. इआमेने आदिवासीही कला एकदोम हारी रिते दुन्याल देखाही. पिठोरो लेखूला ब्रारांम सुरसी, मलाजा, गाबडिया आन बेरोज गावां लेखाऱ्याहां नांव हाय.

मोतीकाम

आदिवासी समाजा पोयऱ्या आन थेअयीहीन डागडागूनाहां खुब हूच रेहे. ते सोवताहा किड्यों, किडीहीं सारक्या मोणकाहां आर बोणावत्याहा आन आ नाहां बोणांवतां आवता तियाहांन बोणावी देत्याहा. कानांहांम पोवूल्या बुट्ट्याबी ते एहेंडा मोणकाहां बोणावत्याहा. हातमोडा रंगीत मोणकाहांकी बोणांवला ए आर तियिही डिला सोबाव वादावत्याहा.

वाहंटाहा काम

छोटा उदेपूर विस्तार ओ कुदरती संपत्तीकी भरपूर पोरालो हाय. तिहिमें इहींने आदिवासी इहींने जुदा जुदा चाडाहां कलाकुसर कामा खातोर वापोर केअताहा इया भागांम वांहटे खुब हाय. तिहिमे इहींने आदिवासी वाहटांहां अलग अलग वस्तू बोणावताहा. ए लोक संगिता सोकिन तिहिमे ते वाहंटा पावी आन पावो (बेयपोय लांबी पावी आन आथपोय लांबो पावो) बोणांवीन वाजताहा. सोणांपे आन वोराडापे ते पावी आन पावो खुप

वाजताहा. वाहटा चारा, चाऱ्या, हुपडें, सिबल्या, सिबले आन कोंड्या एहेंड्या वस्तू बोणावतांहा. धान्यो थोवूल्या कोणग्याबी ते वांहटाज बोणावताहा.

कादूकाम

इया भागामेऱ्या आदिवासी कादवा जुदे जुदे हारें बासने बोणावूलांम खुब हुशार हाय. रोज वापरूलें बासनें ते कादवा बोणावताहा. आदिवासी रांदूलें बासनें कादवाज वापरूताहा. मांडो रांदाखातोर तावो - खापूवों, डाआ रांदूली आंडली, माअवाखातोर तोपूली मांडो खाँ-खातोर बासनो, ठाम, आंडलों, वाटका, वेंडले बाठो कादवाज बोणावताहा. ताडी कालूलो बासनोबी (बाठ्यों) कादवाज रेहे. तिया सावाय देवा पूंजीपात्रील लागनारें कोड्ये आथी उटडेंबी कादवाज बोठणावतेहे.

लाकडाकाम

लाकडा कोरल्या मूरत्या बोणावूलांम गाठिया गाबाडीया आन पिपेलज इया गावां लोकाहां खुब नांव हाय. लाकडा भारी मूर्त्या बोणावीन ते आपो कला देखावताहा. तियासावाय चाटल्या, कोरलें बाअणे, खिडक्या, खाटले, पाट, कुडच्या, पोयराहां रोवसा, खेती आवजारें इंबी बोणावतेहे.

इ रिते इया भागामेऱ्या आदिवासी ए जुदा जुदा कलाहांम खुब हूच्यार हाय आन ते आपों कला जुदी जुदी रीते हारीरिते देखावताहा. तियाहां इयी कलाहांकी तियाहा देस विदेसांम नांव निंगेहे. आदिवासी ही कला इज तियाहां संस्कृतीम जीवती आन ताजीतोवानी थोवेहे.

देहवाली बालगीत

संग्राहक : मनीष वसावे

सिबलीपोय बुंदी तिहिंम विठो उंदी
उंदी खोरे बुंदी ताव तिहिमे निंगी मुंदी
ती मुंदी होना हाथी काय मालूम केडा आथी?
ताजी ताजी बुंदी आथी तियी थुले मुंदी आथी
उंदी आखे बुंदी खाही मुंदी पोवीन को जाही
बाठी बुंदी आँय लेहे मुंदी माँ थेयील देहें।
कोणगीप बिलाडी आथी उंदूलाप नोजोर आथी।
बिलाडी आखे म्याँव म्याँव उंदी आखे माहरीजांव।

•

उभो उभो बोगलो
तियाँय पोव्यो डोगलो।
डोगलो हाय उजलो
दुदाकिजे रोंगलो।
कोती लांबी चाचडी
पेन जाराक नाँय वाकडी।
पाँयाम उबो रेहे
बोची कीन वाकडी।
नांडोज हुवां वेहे कीन
डोआ मिचिन उबो रेहे।
तुमाहाँन काय खोबोर
एपलात मासापे नोजोर।

एक आथो कोलो

तिया मोडो कोबूलो।

पिलकें आखे हुकेऽऽ हुकेऽऽ

तीन दिहें आमाँ पुखे।

कोली आखे काय खाँव

पुखी पुखी कांही जाँव।

कायतेबी माय लाव

इही लुग ताँय लाव।

डेड पोयन बादेंज खाहूँ

खाय लिन जातरे जाहू।

कोली आखें खाँ लाव

कोलो आखे पाँय लाव

थोडो थोडो खाय लेतेहे

खाय लिन जातरे जाते।

जातरांम आंबे हाय

पारवाय गियेंत जांबे हाय।

चाल कोला जातरे जातें

पिलकें गाती बांदी लेते।

मोवा हाँ गोठ

वीरसिंग गुरुजी

भायातूहूँ आपो भागांम खुब मोवा चाडें हाय. इं मोवा चाड एका वोराहांम बेन वारी उप्नान देखावेहे. (एक वारी मोवे आन फाची डोल्या) आन बिहरा कामालबी आवेहे. तिहिमे मोवा चाड आपनेहे खुब हारों पोटेहे. जेहेकी कोकणांम नाराल्या चाडाल कल्पवृक्ष आखतेहे तेहकीज आपो होवे इं मोवा चाड कल्पवृक्ष हाय. मोवा फुले कामांम आवतेहे. तियाहां मोडांम मोडो काम एटले होरों गालूलों. कोअमे खाऊलो नाँय रियोंत मोवे बाफीन (नेत पुजीन) खाता आवतेहे. तिया बीं एटले डोली. तियी तेल पाडीन खाऊला कामांम आवेहे. तियी खोल मासें माराँ कामाँम आवेहे. डोल्या आन खोल वेचतां आवेहे. मोवा लाकडोंबी कामांम आवेहे. मोव आपो कल्पवृक्ष हाय पेन लोक आमीं मोव उबजावता नाहाँ. मोव उबजावाँ जोजवे काहाके तिया आपनेहे खेल जात्यो उप्नान मिलेहे. फोलवोंबी देहे आन जोंगोलबी सोबावेहे.

इया मोवा चाडा उबजार तोरतीपे केहेंकी वेअयी इया बाराम एक गोठ आखांम आवेहे. एक वाग आन एक पोपोट आथो. तिया बेन्याहा खूब दोस्ती आथी. ते रोज मिल्यासावाय रे नाँय. बेन्याहा एकमेकापे खूब जीव आथो. ते ओरोस पोरस ओडचोनील एक बीजाल मोदात केराँ तियार. पोपटा पुरमाणेंज तियाहाँ पाहाल्या गावाँम एक फुरक्यों आथों, तियाबी वागा आरी खूब दोस्ती. तोंबी रोज वागाल मिल्या सावाय रे नाँय. पेन फुरक्या आन पोपटा वागाल भेटूलो टेंम जुदो जुदो आथो.

एक दिही काय वेअयों का वाग आन पोपट भेट्या आन खेल टेमलूग गोठ्या केअता बोठा. तोतामूँज फुरक्या भेटूलो टेमबी वी गियो. फुरक्यो वागाल भेटाँ आलों. वाग बेनतीन दिहो पुखो आथो. फुरक्याल देखीन तो सोबड्या चाटाँ लाग्यो. पोपट तियाल आखे ''वागदादा इं फुरक्योंबी तो सारकोंज खुब हारों हाय. आज आपो भेट्या तेहेंकी तुबी इयाल भेट.'' वाग आखे ''आपो बाठा दोस्त हाय इं खेरों पेन फुरक्याल वीन माँ डेडीम ता नेंडाडे आअडातेहे पेन तो जर तो दोस्त नाँय रेतोत माँ खुब हारी डेड पोराती.''

तोतामूँज वागाल चांब की आली आन तो पुखीकी उंडली पोडीन मोय गियो. पोपोट आन फुरक्यों तियाल वेराँ लाग्ये. फुरक्यो पोपटाल फुचे ''पोपटदादा इं काय वी गियो?''पोपट आखे, ''काय आखूं दादा वाग तीन-चार दिहो पुखों आथो तो तुल खाँ के पेन आपो दोस्त तिहिमें तियाँय तुल नाँय खादो आन तो पुखीकी चिहवायन मोय गियो.'' फुरक्यो आखे, वाग पुखो आथो तो माँन खाँ आथो पेन दोस्त आखीन नाँय खादो. खातो तेबी हारों. आँय तियाल वाचावी नाँय सेक्यो. ता आँय काहा जीवूं एहेंकी आखीन फुरक्योंबी मोय गियो.

हाती पोपट आखे, माँ बेन हारा दोस्त मोय गिया ता आँय काहां जीवूं एहेकी आखीन पोपटाँय बी जीव टाकी

देदो. इ रिते ते तीनी दोस्त एक जागे मोय पोड्या. ते मोय पोडला तिही बेन तीन वोराहाकी एक मोवा चाड उबज्यो आन तियांम इया तिन्यांहा गुण उत्या. तों मोडों वेअयों आन मोवे पोडते लाग्ये तिया मोवाहा लोकाही होरो गाल्यो. इया होरा बेन साक्या पियात माअहूँ पोपटासारकों गोगेहे. फाच्या बेन साक्या पियात माअहूँ वागासारको रेकेहे.

आन फाच्या आजी बेनेक साक्या पियात फुरक्या सारकों उंडलेहे. एहेंकी होरा कारामोत रेहे. होराकी हारी वाट सापडूती नाहाँ खाराब वाट सापडेहे हाती मोवाहां हारो उपभोग सोडीन होरा काम काहा उठावां जोजवे ?

होरो पिनाराल वानी भाती बिमाऱ्या वेअत्याहा. तिया कोओबाँ पारवाय जाही. होरो खून पाडेहे चोऱ्या केरावेहे. होरो पिनारा माँहापे केडा दोया मोया नाहाँ रेती. सोवताहा इज्यात बी जाही. माअहाँल मागता भिकाऱ्यासारको जीवणों जीवाँ पोडेहे. आपनेहे माँहा जोन्मो मिल्योहो इ देवाज रूप हाय. तों फाचों फिरीन नाँय मिले तियाल भायातूहूँ आपोही होरा होवे ह्याहान पेक्षा आपो पोयरा चावराहां वेले, तियाहा सिक्सणावेले आने आपो डेडी होवे वेराँ जोजवे. आपूहूँम एहेंडाबी लोक हायत ते होगूदी काली मोजरी कीन रोगोत आटवूताहा आन वेलीपे होरो पिताहा. उगडा नागडा रेताहा पेन होरो पिताहा. भायातूहूँ, इया होरा होव वोली नाँय वेअतां आपो जीवा सलामती होवे आपोही वेराँ जोजवे नाँय का?
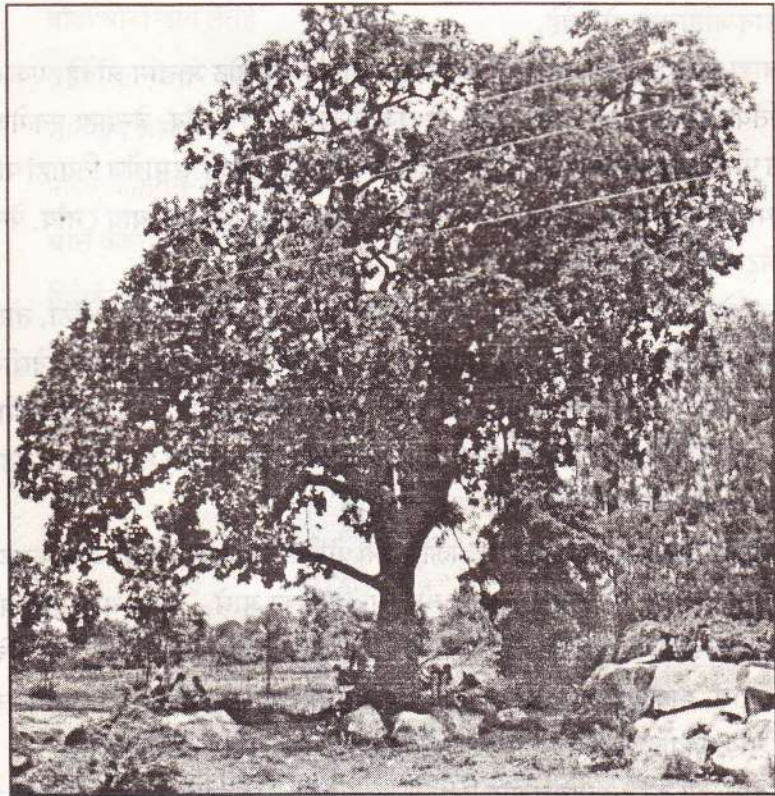
मेहनोत इज पूँजी आन नोफोबी

कानजीभाई पटेल

पंचमहाल, दाहोद झिलामेनें आदिवासीहीं डामोर, कानोल, भामोर, भगोरा, भिलवाल, मेढा, गरासिया, टेंबोलिया, देवदा, परमार, मुनिया, रोझ बामणिया, मछार, भूरा, वागडिया, चंदाणा, वहोनिया, संगाडा, हठिला, आमलियार, निनामा, भयात, भूरिया, झड, वसैया, पलास, चारेल इ आडनावें रेतेहे. संतरामपुर, झालोद, दाहोद, देवगढबारीया, लिमखेडा, फतेपुरा इयां तालुखाहांम तियाहां वोहती हाय.

ते खेती, खेतीमेने मोजरी तेहेंकीज गावाँहाम चालनारा बाधकामा जागे मोजरी कीइन जीवताहा. आपो खानगी जिमिनींपे दिही नाहाँ काडतां आवतो तिहिमें खेल लोक आपो गाव सोडीन आसपास्या मोडा गावाहांम आन सेहरांहांम बारा मोयना रीन दिही काडताहा. तिहिंमे तियाहां पोयराहांन शिक्षण नाहां मिलतो.

ए लोक आपो कोरी खेतींम कोदरा, बोअटी, बाजरो, डोडा, जुवा, हाल, गोंव आंन पालेभाजी पाकवूताहाँ. वोहरातांम आन हियालाँम थोडोंघोणों ओन पाकेहे.

डोडा आँन गोवाँ मांडो इंज तियाहा रोज्यो ओन हाय. मांडो पालाहा पानांम सुवीन आरापे पानगे पुजतेहे आन साआ आन तिकाहारी खातेहें. कोदरी काँव ताहाँ रेहे. वोराडवाजा टेमाल डाआ आन कोदरी रेहे. कांही लोक तोरसो माँयन तिया माहाँ खाताहा. बोकडों, कुकडों आन पाडोंबी ए लोक खाताहा.

इयाहाँ वाय निचों कोवलाहाँ पोंगो रेहे. एगदी डोगूलीपे एकदों एखलोंज पोंगोबी रेहे. एकहोवे बाअणोरेहे तिहिमेनें माज जावूलों रेहे. डोगराहां पोंगामेने बारे नाहाँ जाता आवतों. बाकी लोकाहाँ पोंगाहां आगाडी ओटो रेहे. तो जागो ए लोक चारो थोवाँ नेत हुवाँ कामांम लेताहा. एगूह दिही गांवगोवारें आलेत तेंबी ओटावेज हुवतेहें. कोअमे विहतांज वाहीक मोकलो जागो, तिया आरी धान्यो थोवूलो जागो आन तिही बेनचार हान्या मोड्या (वाहटा बोणावल्या कोणग्या रेत्याहा) तिया जागाल करबला एहंकी आखतेहें तियोहीम धान्यो आन कोमेनें काँय काँय चीजवस्तू पोय थोवतेहे. माजमूर्‍यो भाग एकदोम बोंद रेहें. कोराहीं सिंडोबी नाहाँ रेतो. पोंगा कुडग्ये कामठ्या, लाकडाहाँ हानें पाट्ये नेत कादवा बोणावल्या रेत्याहा. एकदो जाराक हारो रियोता तिया को एक बेन खाटले रेतेहे. डायें माँही खाटलापे हूवतेहे. सोरवाली थेअयीखातोरबी खाटलों रेहे. हानें-पायरें पुंय हूवतेहें. वाअतीवेले आठनोव वाजे बाठे हुवी जातेहें. वेगी पाच वाजतां उठी जातेहे आन दातू चावतेहें. उंग्येत ठिक नेत आथपाग तुवूलापेज धोकी जाहीं.

ए लोक होरो सोवताहा गालताहा - खास कीन मोवें आन गुला होरो गालताहा. आजी उंबरें, रोणे आन खोजऱ्याबी होरो गालीन पिताहा. बाजारामेऱ्यो होरो नाहाँ पितें. होराआरी माहाँ, कुकडो आन भाजी खास दिहा

दिही रेहे नाँयत पूजला चाणां आन कांदा आरीबी धोकी जाही. थे आन माटी आरीज बोहीन होरो पितेहे. गोवार चाकरीबी होराकीज वेहे. मोयातांम जातीवेले तिया लोकाहांखातोर ए लोक कोनेंज होरो ली जाताहा. वोराडा टेमालबी वोराडावालाही कोनेंज होरो ली जातेहें. तियाल तुणी केरूलों एहेकी आखतेहें. कोवडाल एर केअतीवेले होरा वेंडलों वोचमें थोवीन बाठें होरो पितेहे. होओ, एअण्यो आन तिती, ओलगी, नेत बिहिरें कल्लेंबी चिडें मायन खातेहे. आगीम टाकीन पुजीन खातेहे. सिकार मोडी रियीत थारों-थिकों तेल टाकीन भाजी बोणांवतेहें.

भांगजेडियो (भानगुड्या मोडनारो डायो) पोयरा-पोयरीहीं सोगाय जोडेहे. पोयरी पावड्योहो (किदीही-किदीही) पायाँ नेत आगी साक्षीकी फेरा केरावेहे नेत वोराड ठेरवेहे. पेयला चार फेरा वोवडो आन फाचला तीन फेरा वोवडी आगाडी रेहे. वोराडा आगूधार इअदों लागवूतेहें. इं इअदों पाच, सात नेत आकरा दिहीलुग रेहे. ताहाँहाती वोराड वेअहे. वोराड्ये जाती वोखोत आरी मांडो बांदी लेतेहे. तिहीं (वोवडी गावांम पोचतांज) ओ मांडो खाय लेतेहे. वोराडी जान, खेतांम नेत चाडाथुले थोबेहे. हाती फाचों वोराड्याहांन, वोवडी कोअने डायाहान कोदरी खाँ मिलेहे. बाकी लोक एकाज दिहांम वोराड लागवीन फिरी आवताहा आन बाकी लोक राती तिहिंज रात रीन बिहरे दिही फिरताहा. बाठीज जागे वोवडी बाहाकाहीं मांडो नाहाँ खावडते. बाकी जागे वोराड्याहांन हिदों देतेहे. तो हिदों वोराड्यें (आपो गावांम) ली जातेहे आन बिहिरे दिही गावाँम रांदी खातेहें. बिहरे दिही वोवडी डाया माँहा पागें पोडेहे आन हाती बाहाका को जाही.

दिवाली, ओली, अष्टमी, आवली एकादसी (फागुणी एकादसी) दिवासो ए तियाहां खेरा सोण हाय. अया टेमाल डाआ आन कोदरी एहेंडो खाँ मिलेहे. ओलीपे गोंव आन चाणा नोट इयाँ ढेबरे बोनांवतेहे. दिवालीप नोवों वोरोहों सुरू वेअहे. ओली बिहरे दिही आरापे चालीन मानतें सुटूलो इया लोकाहांम रिवाज हाय. पोयरें-चावरें बिमार पोडेत गोरबा मानतों लेतेहें. नोरतांम नेत दिवाली फाचाडीबी एहेंडों मानतों लेतेहें. टोल, कुंडी, ठाली, सनई, पावी, बांसरी, एहेंडे तियाहां वाजें रेतेहे. नाचूलाल ते चालो आखते हें. एका फाचाडीने एक एहेंकी तियाहां चाला रेताहा. एक चालो बिहरो चालो एहेंकी चाला रेताहा. वोराडापे हानो टोल वाजतेहे. सोनांम मोडो टोल रेहे. इया लोकाहां गणुली, दांडीया, वावळू, घासियु एहेंडा प्रकार रेताहा.

सोणांपे बाजार जातीवेले वोराड्यें जातीवेले आन मानतों सुटां जाति वेले टोलगों सनई, कुंडी आन ठाली चालापे नाचतेहें. थेअया आदमी आन पोयरे बाठे एकठेंज नाचतेहें.

गावां हिवाँपे, डोगी पे, वोल्याल नेत एकदा उतारापे गांवधोणी (गांवदेवा) ठाणोक रेहे. कांही कांही गावदेवीबी (गाँवदेवतीबी) ठाणोक रेहे. कसुमोर इया नावां माहादेवबी रेहे. केडों केडो कबीर, गोविंदगिरी, घाग भगत पंथ, प्रणामी पंथ, भातीजी इयाँपे श्रद्धा थोवतेहे. थे-माहींबी ऐहेंडी श्रद्धा मानतेहे. गावधोणी (गांवदेव) ओ एक देव रेहे. तो गावाँ राखवाल्यो रेहे. एका गावाँलने बिहरा गावाँल जातीवेले जर वाट चुक्या नेत पुलवाय गियात ता गांवदेव वाट देखावेहे. तिया देवलों नेत काय निसाणी नाहां रेती पेन तिया ठिकाण एक जागे नेक्की रेहे. तों ठिकाण एटले एगदों चाड नेत डोगी रेहे. चाडाहाँम नेत डोगाहाँम गावधोणी देव रेहे. डोगीबी देवूज रेहे. सनिवार, सोमवार, आमली एकादसी, ओली इया दिहा दिही लोकाहाँ उपास रेहे. एगदी को देव नेत गोवऱ्यों निंग्योत ता पोंगा

कुडग्याप साँआ निसाणी कीन मानतों लेतेहे. इं काम भोगोत के हे.

इया समाजा काहीं मोडा मेला पोराता नाहां. पेन मानतों सुटती वेले लोक टोवाताहा आन मानतों सुटती वेले लोकाहांन होरो बोकडा माहां देतेहे. बोरो नेत इत्तर बिमाऱ्या काडांखातोर पुंजारो मंत्र आखेहे बिमारींन मोंडोलबी आखतेहे. वाहटा लाकडी बाली ठोकीन गाणे आखतेहे.

हानें पोरे आंबली-पिपली गिली डांडू, गोट्या दोबी रोवनूं, वाग बोकडी तेहेंकीज तोरी रोवूला, डोगी चोडूलों. बुडीन हां आ कोंडूलों, तिरकामठाकी निसाण तेरूलों, एहेंडा रोवसा रोवतेहें. तीनेक वोराहा पोयराहांन हाने मोडे (हानेहाने) कामे होपतेहे. तें आठनोव वोराहा वेअयें का हाती मोडें मेहेनुती कामें होपतेहे. कुटबा कारभार कोमेऱ्यो डायो सांबालेहे. डाया माआहांनबी काम केरां पोडेहे. थे-माही मेहनत मोजरी कामाँम आदम्या हाँसेबी आगाडी रेतेहे.

खेताँम पाकवूलों अनाज भाजीपालो बाजारांम ली जातेहे. दाहोद बुधवारादिही, झालोद सोमवारा दिही, संतरामपूर आन सिमडील मंगलवारादिही लिखेडान दितवारादिही आन सुखकर गुरुवारादिही आट पोराही. संजेली, फतेपुरा आन देवगड बारीयाल शुक्रवारादिही बाजार पोराही. कुकडें, बोकडे, गावडें, मोहडें, बोइल, तीरकामठा, कुवाडे, दाहला, पाल्यें, वेंडले, हिवले फाडके, बाठो होगों बाजारांम वेचाखातोर तियार रेहे. आदमी, रात्या, पिवल्या आन आकासी रोंगा डोगल्या पोवताहा. उजलो पोतडो पिलवीन मुनकाल पागडी पुरमाणें वेटालताहा. लेंगूटी फाल्यो आन चादरों कोंबोर केअताहा. थे-माही तारे रोंगी पोलके, घागरा आन ओढणी नेसत्याहा. हानें पोयरे उगडेंज रेतेहें. थे-माही नाकाम, पागांम, कोगींम आन हिवाटांम चांदी आन खोतराहा दागूने पोवत्याहा.

कामा खातोर बारे जाती बोखोत मुनकापे एक मोडी सिबली तिहिमें कुदाली पावडी एहेंडी बिडारी बायीही मुनकाम रेहे. एहेकी मुनके बिडारी लीन जीही काम मिले तिया गावाँहिवाँपे पोडाव टाकूलो. एहेंकी गावाँहा गावाँहा फिरता रेवूला आन पाय पोड्योका आपो गावाम फिरी आवूलो एहेंकी इया लोकाहां रेहे. जिआहाँ खेतींम कायबी कस नाहा एहेंडा लोकता तोहारातांम बी पंचमहाल आन दाहोद झिलाहांम इत्तर लोकाहां वोहतींम खेती आन इतर कामें बाराबी मोवना केअता रेताहा. झालोद आन तिया आहीपाहीने खाणींम डोगडा काडूला आन वेचूला धोंदाम मोजरी खुब कामे चालतेहे. ए झालोदी डोगडा कोअमे बोहावाँ काम आवताहा. फिका, राता, निलासारका, रेअटी आन कादवासारका कोठीन नेतं मोवा डोगडाहांकी इया बेनी झिलामेरया लोकाहां तोलपोंगे सोबावले रेते हे. पटेल, ब्राह्मण आन क्षत्रियाहाँ वोहतीवाला गावाहां हिवांणांम, गायचोरांम नेत पोड्याठ जागांम ते लोक रेताहा. चार-सोव खांबाहाँपे हाग आन पालाहा पाने सेवीन झोपड्या बोणावीन रेताहा आन गावाँम मोजरी केअताहा. पुरा गुजराताम केह्लाबी हाना-मोडा गावाँम पंचमहाल-दाहोद झिलाहांमेने आदिवासी माअही देखातेहे. ए लोक कोड्याकाम, मोजरी, रोपणी, वाडणी एहेंडे कामें केअताहा. केडाबी मोहड्या पालाँ लीन मोड्या कीन त्या वियाँयांका ते लोक मालखापे आरदों हिचो लेताहा.

ए लोक सोवताहा आपो समाजांम आन बिहरा समाजांमबी चोरी नाहां केअतां, जीवबी नाहाँ देता पेन भानगोड उबी वेअयीता होरो पीन माततांहा आन मारामारी केअताहा.

थोडाक हिकला लोक आमी राजकारणांबी पोड्याहा. बेन/तीन बाया आश्रमशाळा, बोर्डिंगे चालवूत्याहा. ग्रामपंचायत, तालुकापंचायत, जिला पंचायत इहीमें एक बेन बायाबी सभासद हाय. एक बाय झिला शिक्षण समिती मेंबरबी हाय. लोकसभा आन विधानसभांम चार पाच लोक पाचाहा एक वोराहासे हाय. स्नातक, अनुस्नातक डिप्लोमा डाक्टर आन इंजिनिअर तरीके तीन-चार लोक हाय. सरकारी नोकरीम हाजारेक हाय. प्राथमिक शिक्षक, माध्यमिक शिक्षक होवेक हाय. प्राध्यापक पाच-दहा हाय.

इहींने आदिवासी हींन जोनावारे पालूलो, खेती वेपारो नेता बिहरो केह्लोज ओंदो इया लोकाहांन बोण्यों नाहा. एक बेन सेवाभावी ट्रस्ट आजहाली इया समाजा समस्या सोडवा खातोर दहा वीस वोरहासे कोसीस कि रीया. तेबी सरकारी बिनसरकारी मार्गाकी वेअनारा कल्याणकारी कामाँहा संदेश इया लोकाही लुग , आजलूग पोच्यो नाहा.

ओतोहोंज खेरों का इया लोकाहां मेहनोत इज इयाहां पूंजी आन तियाहांन मिलनारो नोफोबी. पेन इया सत्य आर्थो खुप जीवाल लागे एहेंडो हाय.

•

सांस्कृतिक दायित्व आन् ऐतिहासिक भूमिका

बी. डी. शर्मा

विश्वव्यापी आधुनिक व्यवस्थाम् आदिवासीं खातूर काहींज जागो नाहा. कर्जो आन् बाजार इं बेन पाटाँअ् वचमें तियाल दाअपीन् मांई टाकाअम आवी रीयोह. आमीं वारो हाय भारतीय आदिवासींह आन् खेडूतूँ. ई विश्व आदिवासींअ् खातमां आरी-आरी गावू अर्थव्यवस्थाज नांई पेन गावू संस्कृति (प्रकृति) टूटी रीयोह. समाजू विघटन, कुटुंब-परिवार आन् वोराड जेंहडी मानवीअ् संस्थाअ् तूटलों आन् तीयूं हाम्मे (हुंबूर) आदमी आन् थेयुँ बेनींअ बाजारु वस्तू बनी जांवूला, देह वेचूला इं काय समाजू बीना नाँहा. पेन इं हाय आधुनिक विकास विचारू नाँय जेहेंडो परिणाम, जाऊ हूदी ई विकासू विचारूल आगलाँ चालवांय ताऊ हूदी ए खाराब नोबोतु कीं बोचूला अशक्य गोठ हाय.

एहकीं ता ई बीना की केडोज नाँहा वाचाअनारो, पेन आदिवासी मूयुं हूंबूर आवीन् उबलों ओ संकट हाय. ए गंदी खोटी वास्तविकता तीयाँहा बाअणें खोखडावी रीयीह. यू बाठ्ठी गोठी फाचलाँ यूं दुनियाँ साम्राज्यवादी पूँजीवादी ताकात एक खतरनाक साजीशूं धक्को मारी रीयीह. खेती परंपरागत वे का नवी आपूह खातूर तो ए खोटू ज सोवदो हाय. तीयालूजता आपू जमीन बी बअचाई रेहली हाय, बीहरा माँगी लान उठीयाहा. आन आपु बदनसीब पावुहूँ नसीबूम शहेरांम गंदी गटरु किनारापे डेरा टाकीन आपूअ बोंअयूह आन याहाकीन् पांच सितारा होटलूम देह वेचूला सिवाय बिजो केह्लोज रस्तो नाँहा. अतोंज नाहा पेन तीयाल असानीसे स्विकारताम आवे तीया खातूर पेअलांनेज मनुकीं तियार केअताम आवी रीयोह. विश्व सुंदरी खिताब आमी आपताम आवी रीयोह. तीया माटे वायनायडू होच सोजावलों नाय पेन तुटती खेती इलाकाम पर्यटनु क्षेत्र रुपुम विकसित केताँम आवी रीयोह. तीयाकी थाईलेन्डू होचूज खेडुतों आन् आदिवासी कुंवारी पोयरींअ् देह वेचीन विदेशी मुडी खेची शेकाय. आदिवासी किसान आन तियाहाँ पोयरीन ए वाटे चालताँ आँच नाँय आवे, काई संकोच नाँय वे तियाखातोर वेपार आन् वैश्यावृत्तील यौनकर्म गरीमा कीं नवाजताम आवी रियाँह. पेन स्वाभीमानी आदिवासील् ए नियती (साजिश) मान्यम् नाँह.

आज आपू आदिवासी ए कपरी परिस्थितील वीअुन या विरुदुम विद्रोह केअया सिवाय बीजो केह्लोज रस्तो नांह. आपू सर्वश्रेष्ठ विश्व उत्तरदायित्वल् आपू राष्ट्रिय जीवनूम फाचे लावीन आपनेह आखा मानव समाजूल यू भयंकर सांस्कृतिक त्रासदी (त्रासवाद) रस्ताल साफ कीन आपु ऐतिहासिक दायित्व निभावाँ पोडी. आपु गाँव आपु राज, प्रकृति (याहाकी) वेचाय नाय, मानवी संबंधु ललाटरेखा पे बाजार आन् पोयसा प्रवेश नाँय वेराँ देजी ए आन एहेंडाज कायंक मूल मंत्र वेरी आपू अस्मिता आन् संस्कृतिअ् रक्षा खातूर आदिवासी विद्रोह.

अनुवादक : कांतीलाल वसावा

प्रतिक्रिया व अभिप्राय

आपु गरिब अशिक्षित आदिवासी समाजाल सुशिक्षित वेराँ खातोर जो पवित्र आने पुण्याकाम आपूही आथाम लेदों तियाबद्दल पेअलो आदरणिय श्रीयुत राठवा सर तुमाँ ऑय मनःपूर्वक आभार मानुहूँ. माँय ढोल मासिके वाच्ये खुब आनंद वेअयो. आपो समाज धरणे बोंदारो बांदुलाकी आने गरीब परिस्थितीकी स्थलांतरीत वीई चाल्या तेहकीज टि.व्ही, क्रिकेट, फाजील शोक व्यसनाधीन रेवुलाकी आपु संस्कृती, रितीरिवाज चाल्यारुढ्या विहीराय चाल्या म्हणुन आपु संस्कृती टिकवाँ खातोर तुमाँ ढोल मासिका मार्फत जो महान पवित्र कार्य केरूलो आये तेअयोई खुब हारो काम हाय. यापुढे आपो जुना लोकाहाँ जयंती पुण्यतिथी देव सण, दिवाली, ओली, भाथिजी महाराज कार्यक्रम ई फोटोसह छापीन मोकला आने ढोल मासिका देहवाली लेखनंतर लगेज तिया मराठी भाषांतर छापा आने ढोल मासिका वर्गणी कमी केअजा म्हणजे बिगर आदिवासीबी ई मासिक सहज वाची आने आपो प्रसिद्धी वेअरी.

श्री राठवा सर तुमाही ई जो पवित्र पुण्या काम आथे तेअयोहो ईया नो भविष्याम तुमाँ नाँव ग्रिनीच बुकाम नोंद वेअनारी हाय. यापुढे आपनेहेन उदंड आयुष्य दिईन तुमाँ पोयरे चावरे बोठाहान सुख समृद्धी दिही आवे अेहेकी आंय प्रभु चरणी प्रार्थना किहुं आने ढोल मासिक चंद्राकलाप्रमाणे मोडो विईन आदिवासी समाज प्रकाशमय वेअे ईज माँ मनःपूर्वक हार्दिक शुभेच्छा

विष्णु फत्तू पाडवी

'ढोल मासिकाकेअता मा मत'

'भाषा संशोधन-प्रकाशन केंद्र' बडोदा ईहिंने आपू आदिवासी जमातीही जुदी-जुदी बोलीम मासिक निंगेहे ई आपू सारखा आदिवासी संस्कृतीप्रीय लोकाहा केअता खुब खुशी गोठ आही. डॉ. गणेश देवी, सी.सी. राठवा, सुभाष पावरा इ. धुळे नंदुरबार जिल्हामने आदिवासी संस्कृती खेरा जाणता अभ्यासकहान लीन मासिकाम खुब हारी माहीती देऊलो खेरी कोशीस रेहे. राठवासर, सुभाष पावरा सर इया प्रमाणेज इतर प्रदेशा आन बोली जाअणारा लेखबी खुब हारा रेताहा. 'ढोल' खेरोखेरीज 'ढोल' आही आपू संस्कृती तरंग आन स्वर तिहिमेने निंगताहा. पेन आंय 'हानो मुयं मोडी गोठ' इ गायईज जाईन आखुहू के इ ओडो हारो मासिक फत्त आपू बोली गोगी सेकनाराहा आन वांचता आंवनारांज केअता आही. ईज मासिक भाषा संशोधन-प्रकाशन केंद्रा मार्फत

हिंदी भाषामबी काड्यों ता गुजरात, मध्यप्रदेश, राजस्थान, आसाम इहि जिहीं तेहिं आदिवासी वेरी तियां होगा आपू आदिवासी पावू-बोहिंन बी ईया प्रचार वेरी. आन होगा एकीज जागे आवुलो आन आपू विचार, इतिहास संस्कृती मासिकमने शब्दांमार्फत एकमेकाहाय पोचवूली कोशीश केरी. ताहां आपू 'ढोल' खेरोखेरोज बाजी. ईमा मनोमने प्रामाणिक विचार मायुहां आख्याहा. हानो होमजीन माफ केअजा मासिक खुब हारो आही. होंगाहा आंय आभारी आही के ओडों हारो मासिक आमाहान वाचकांन देऊली कोशीस आही. आजी एक वार्यां धन्यवाद.

प्रा. पुष्पा गावीत

भाषा संशोधन आन प्रकाशन केंद्र, बडोदा इयाहाँमार्फत काडला ढोल नियतकालिक देहवाली आन कुकणा डांगी अंक वाचां मिल्यो. वाचीन मान खुब खुब खुशी वेअयी. खेरोंज आपो आदिवासी समाजांम एहेंड्या हाऱ्या गोठ्या फोकोत आपो समाजामेऱ्ये डायें माँही आखी देखाडतेहे. ते इतिहासामेरी सत्य घटना हाय. पेन आपो लोकाही शिक्षण लेदलों नाँय आथो तिहिमें ए गोठ्या आपोहीलुग पोचाँ खुब वा लागी आन तिहिमे आमो लोकाहाँन आपो इतिहास आन संस्कृति मालूम नाहाँ इयाबद्दल मोनाम खुब दुःख वेअहे.

पेन आजी काय टेम नाहाँ निंगी गियो. आपो देहवाली आन कुकणा ढोल नियतकालिका संपादक श्री. चामुलाल राठवासर आन श्री. डाह्याभाई वाढू आन तियाहाँन मोदात केअनारा तियाहां सहकारी इयाही जी माहती टोलवी थोवीही ती काय वायगी नाँय जानारी.

इया कामाल आगाडी ली चालाँ खातोर आपो समाजामेने हिकीन आगाडी गेयला आन आपो नोकरील आन भाकरील महत्व देनारा आपो बादाज जाहाँ इया कामांल किमोत दिन हारकी मोदात कीहूँ ताहाँज आपो समाजामेरी आगलारी पिडील मालूम वेअनाऱ्या.

सेवटीपे एक गोठ लिखिन माँ अभिप्राय पुरो कीहूँ. आपो समाजामेऱ्या जुना डाया लोक आखताहा का जुनों तोंज खेरों होनो. आपो समाजामेऱ्या जुना लोकाहाँपे जे हाऱ्या गोठ्या हाय तिओही किमोत होमजीन ते एकठ्या कीन सापूलों एक खुब हारों काम भाषा संशोधन केंद्रांय आथाँम लेदोहो तिया बद्दल (खातोर) आँय भाषा केंद्रा आभार मानूहूँ।

श्री विलास वसावे

तुमुही आख्योहो तियाल आँय माँ मोनामेऱ्या विचार लिखूहूँ।

१ - ढोल बुकांम आदिवासी लोकाहाँ वोराड एटले फुच माँगणी केरूला पेयलों काम केअतेहें. फुच मांगवीपे, पोयरां होवल्ये पोयरील काय देतेहे उ.त. चापले, तेल, रिबीन एहेंडा वाना. इया बारांम बोठोंज लिखा जोजवे. वोराडांम वोरमाफी सिवडो, उबों पाडूलो ताहाँ काय काम बाना लागताहा. तिया बारांम बाठी माहती मिले त

हारो. तेहेंकीज मोयाताबारांम जो वेहवार रेहे - किऱ्या वेहवार इया बारांम माहती लिखजा. इया अंकाम थोडीक माहती आलीही पेन पुरी लिखी काडजा.

२- ढोल माराठी आवृत्ती गरज नाहां कारण आदिवासी बोली टिकान जोजवे ओ जो विचार हाय तियाल धोको लागेहे तियाल माराठी ढोल काडूलो विचार सोडी देजा. पेन एगाहा माहाल आदिवासी बोली नाँय आवडूती वेरीं पेन माराठींम आदिवासी बारांम लेखूलो वेरीता तियाँम माराठीम लेखूला लेख माराठी हिंन्दीम सापूला होरकोत नाहां.

३- तिसरो मुद्दो एहेंकी हाय - ढोल पाच का आठ आदिवासी बोलीहींमसापतेहें. पेन तेहेंकी नाँय केअतां एकाज बुकाम बाठी आदिवासी बोलीही बेन बेन लेख साप्यात. आदिवासीहींन जियातिया बोली एकमेकाल ओरोस पोरोस होमजानाऱ्या.

भगतसिंग पाडवी

भाषा प्रकाशन

आदिवासी व उपेक्षितांच्या कामीं समर्पित प्रकाशन

भाषा संशोधन-प्रकाशन केन्द्र

६, युनायटेड ॲव्हेन्यू, दिनेश मिलजवळ वडोदरा ३९० ००७ गुजरात

फोन नं. : ३३११३० इ मेल : brpc_baroda@sify.com

आदिवासी बोलींमध्ये ढोल हे नियतकालिक भाषा केंद्राद्वारे प्रकाशित केले जाते. देहवाली, पावरी भिली, अहिराणी, राठवी भिली, कुंकणा डांगी, डुंगरी भिली, पंचमहाली भिली, भांतु, चौधरी आणि गोर बंजारा अशा एकूण दहा बोलींमध्ये ढोल प्रसिद्ध करण्यात येते, तसेच मराठीत आणि गुजरातीतही संकलित स्वरूपात ढोल प्रसिद्ध करण्यात येते; आणि त्याचा व्याप अजून वाढविण्याचा आमचा प्रयत्न राहील. ढोलच्या देहवाली आवृत्तीचे संपादक श्री. चामुलाल सी. राठवा हे देहवाली संस्कृती व भाषेचे जाणकार अभ्यासक असून खांडबारा येथील ॲग्रिकल्चरल हायस्कूल व ज्युनियर कॉलेजचे निवृत्त अध्यापक आहेत.

for social transformation

मुद्रक

आकार ऑफसेट, दांडिया बाजार, वडोदरा

ISSN : 0971 9156... 97